

STANDARDFORSIDE TIL EKSAMENSOPGAVER

Fortrolig

☐

Ikke fortrolig

☒

Prøvens form (sæt kryds)	Projekt	Synopsis	Artikel	Speciale ✓	Skriftlig opgave
-----------------------------	---------	----------	---------	---------------	------------------

Uddannelsens navn	Anvendt filosofi	
Semester	10. semester	
Prøvens navn/modul (i studieordningen)	Kandidatspeciale	
Gruppenummer	Studienummer	Underskrift
Navn Mathias Stougaard Michelsen	20155623	<i>Mathias Michelsen</i>
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Afleveringsdato	07/06/2021	
Projekttitel/Synopsis titel/Speciale-titel/ opgave nummer	Læringsparadokset - Disciplin og frigørelse	
I henhold til studieordningen må opgaven i alt maks. fylde antal tegn	192.000	
Den afleverede opgave fylder (antal tegn med mellemrum i den afleverede opgave) (indholdsfortegnelse, litteraturliste og bilag medregnes ikke)	139.165	
Vejleder (projekt/synopsis/speciale)	Jacob Bo Lautrup Kristensen	

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

ABSTRACT

One does not usually think of the existentialist philosophy as one with an interest in pedagogy. However, the French philosopher Simone De Beauvoir's (1908-1986) book '*Ethics of Ambiguity*' (1946) does concern itself somewhat in depth with the situation that the child faces from birth when it sees itself casted into the world. This paper concerns the relationship between the discipline that the child is subject to in the teacher-pupil relation. In this paper I examine whether and to which extent, the concept of discipline is compatible with existential liberation. In the paper I label this relationship as the 'learning paradox' as discipline and freedom seems to be insurmountable oppositions. To examine this, I will be reading and explaining central existentialist works, namely the aforementioned '*Ethics of ambiguity*' By De Beauvoir, and '*Existentialism is a Humanism*' (1946) by the French philosopher Jean-Paul Sartre (1905-1980), to explain what existential freedom and liberation means in the existential tradition. To examine the paradoxical relationship between freedom and discipline the modern westerner seems to be in, I will be reading and examining the analysis made by South Korean philosopher Byung-Chul Han (1959) in his book '*The Burnout-Society*' (2010). Finally, I will bring a short explanation and examination of one major inspiration for the pedagogical practices, the progressive pedagogy to see just how a more existentially inspired approach would differ.

In my account of Sartre's philosophy, I saw that the some of the tenants of existentialistic thought is, that humans are born free, our existence precedes our essence and that it is up to each individual to choose his/her own meaning. De Beauvoir builds upon the existentialist ontology. She states that the child grows up in their parent's 'serious world'. The serious world is one wherein values seems fixed and absolute. During their childhood, and especially in their youth, humans are exposed to cracks in this serious world through questions such as 'how should I live?'. De Beauvoir calls youth 'the time of moral choice' as it's here the individual decides how to handle its own freedom. She then proceeds to delineate certain archetypical ways people tend to flee from the anxiety of choice. 'The sub-man' and 'the serious man' inhabits the serious world and thus pretends that there are certain absolute values. 'The nihilist' and 'the adventurer' knows that they are free, but only the adventurer knows that the individual must put value into its own life, the nihilist does not. To De Beauvoir authentic freedom means the performance of actions and setting of values, that allows for the extension of the human freedom through each individual freedom. This means liberation from actions that oppress the human transcendence.

Han's account of the present day and age takes the modern pathologies as its starting point. Han defines what is the same, as positivity, and what is foreign as negativity and the modern pathologies are due to excess posititivity. The modern freedom is a paradoxical one as it turns into auto-exploitation. Han points

out that the achievement subject needs to learn to contemplate, to choose where to spend its energy. The same mindset can be brought on by the progressive pedagogy as this too puts pressure on the individual to achieve the most.

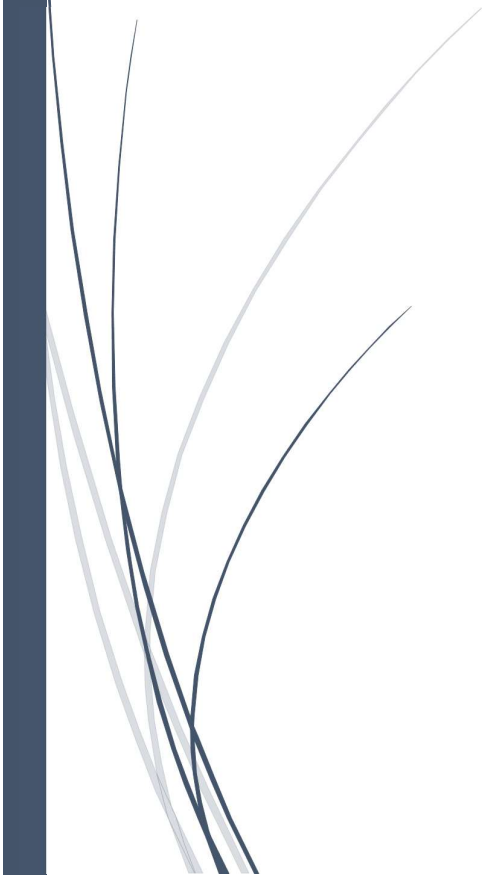
Through my examinations I found that there are in fact attitudes towards discipline that are in line with the idea of existentialistic liberation and the human freedom. I put forth three teacher- and teaching-styles. Two of which either does not build the proper foundation for freedom or leads to a paradoxical one. The authentic teachers aim at encouraging and supporting the pupil in choosing its own values and way of life. I found that this takes a different kind of knowledge than what might be called 'technical knowledge', knowledge of how the world works. It takes a 'moral knowledge' in order to be able to set one's own values.

A dark blue vertical bar runs down the left side of the page. A blue arrow points to the right from this bar, containing the date.

07-06-2021

Læringsparadokset

Disciplin og eksistentiel frigørelse

Several thin, curved lines in shades of blue and grey originate from the bottom left corner and sweep upwards and to the right.

Mathias Stougaard Michelsen

10. SEMESTER SPECIALE, ANVENDT FILOSOFI, AALBORG UNIVERSITET

Indhold

INDLEDNING	2
EKSISTENTIALISMEN	3
Eksistentialisme er en humanisme	3
En tvetydighedens moral.....	8
Teknikken.....	23
UDBRÆNDTHEDSSAMFUNDET	26
PRÆSTATIONSSUBJEKTET	34
TEKNIKKEN	36
DISCIPLINEN OG PÆDAGOGIKKEN.....	37
LÆRER- OG LÆRINGSTYPER	40
Alvorslæreren	40
Eventyrlæreren	41
Den autentiske lærer	42
KONKLUSION	44
Opsummering	44
Læringsparadokset	47
Litteraturliste	49

INDLEDNING

Man tænker normalvis ikke eksistentialismen som en pædagogisk filosofi. Men i den franske filosof, Simone De Beauvoirs (1908-1986) værk, *'En Tvetydighedens Moral'* (1947), bruges der en del tid på, barnets situation og udvikling. Jeg finder det derfor interessant at undersøge, hvorvidt, og i hvilket omfang idéen om disciplinering, i form af opdragelse, er forenelig med eksistentiel frihed og frigørelse. Det er dette forhold jeg betegner som *'læringsparadokset'*. Herunder undersøger og redegør jeg for forholdet mellem *'teknisk læring'* og det, der kaldes for *'moralsk læring'*. Hhv. læring som tilegnelse af tekniske færdigheder, og moralsk læring, der betegner tilegnelse af evnen til frit at sætte værdier. For at gøre dette læser og redegør jeg for centrale eksistentialistiske værker, navnlig hhv. Jean- Paul Sartres (1905-1980) *'Eksistentialisme er en humanisme'* (1946). Samt Simone De Beauvoirs værk *'En tvetydighedens moral'*, med henblik på at klargøre hvori den eksistentialistiske frihed, frigørelse og barnets situation består. Dertil redegør jeg for den analyse, Byung-Chul Han, (1959) bringer i hans værk *'The burnout society'* (2010) for at undersøge det paradoksale forhold mellem frihed, og disciplin, det moderne menneske befinder sig i, i dag. Dette billede af det moderne menneske, supplerer jeg med en kort redegørelse for, og analyse af, en stor inspirationskilde for den moderne pædagogik, den progressive pædagogik, for at undersøge hvorledes en eksistentialistisk tilgang ville skille sig ud herfra.

EKSISTENTIALISMEN

Eksistentialisme er en humanisme

I hans værk *'Eksistentialisme er en Humanisme'* ønsker den franske filosof Jean-Paul Sartre at forsvare eksistentialismen, som filosofisk disciplin, imod beskyldninger om, at den skulle ende i absurditet og moralsk relativisme. Sartre ønsker at påpege at dette ikke er tilfældet, at eksistentialismen netop har menneskelighed, humanisme, som ypperste mål og kan danne grundlag for en forpligtende moral. Han indleder værket med at redegøre for den eksistentialistiske ontologi. Både dem, han kalder de kristne eksistentialister, og de ateistiske eksistentialister – som Sartre selv og filosofen Simone De Beauvoir tilhører – har den opfattelse til fælles, at eksistensen kommer før essensen (Sartre, 1946/1997). Sartre beder, for at illustrere dette udgangspunkt, læseren forestille os en frembragt genstand, altså en ting, som er lavet af f.eks. en håndværker. I skabelsesprocessen har denne håndværker haft en idé, en forestilling, om, hvordan denne genstand skal se ud samt hvilke metoder og arbejdsteknikker kræves. Sartre skriver, at en sådan genstand er skabt med et bestemt formål in mente, og ville ikke kunne blive skabt uden en forestilling om et sådant formål – man skaber ikke en ske uden idéen om hvad den skal kunne, hvilken form den skal have og hvilket værktøj man skal bruge til at fremstille den (Sartre, 1946/1997). For en, på den måde frembragt, genstand er dens essens – *"[...] de samlede midler og egenskaber, som gør det muligt at lave den og at definere den [...]"* (Sartre, 1946/1997, kap. 1). Genstandens essens går forud for den faktiske genstand, før den fysisk eksisterer i verden. Denne tankegang breder sig ud til det verdenssyn, Sartre kalder for *'det tekniske verdenssyn'*. Ved det forstår han, at vi længe har tænkt os en gud som den håndværker, der har skabt alt der er på jorden med en bestemt essens, in mente (Sartre, 1946/1997). For individet betyder det, at livet bliver en realisering af et på forhånd, af guds forstand, givet formål med eksistensen (Sartre, 1946/1997). Dette fordrer et menneskesyn hvori mennesket er forsynet med en natur, som er ens i alle mennesker - menneskets essens er altså forud for dets eksistens (Sartre, 1946/1997). Det at have en på forhånd bestemt natur, er også det, det bliver beskrevet som at have en væren, én bestemt måde at være i verden på. I modsætning til dette verdenssyn står den ateistiske eksistentialisme – den kristne eksistentialisme har mange ligheder, men vil ikke uddybes yderligere i nærværende tekst. Sartres udlægning af eksistentialismen indebærer, såfremt gud ikke eksisterer, at der findes mindst et væsen, for hvilket eksistensen går forud for essensen, nemlig mennesket – *"[...] et væsen, som eksisterer, før det kan defineres ved et begreb [...]"* (Sartre, 1946/1997, kap. 1). Mennesket eksisterer før det har en essens, det får således først en væren, efter at det er født i verden. Eksistentialismen er således et opgør med et teo- og teleologisk verdens- og menneskesyn – hvor gud har skabt mennesket og det er mennesket opgave at

fuldbyrde sin natur. Først eksisterer mennesket i verden, dernæst definerer det sig (Sartre, 1946/1997). I modsætning til et får, som har en række træk og instinkter, som gør at det er et får, selv før det fødes. Det tilkommer, så vidt vi ved, ikke fåret at definere sin egen eksistens, det er, hvad det er fra fødslen. I modsætning til mennesket, som er et væsen, det tilkommer at forme sin egen tilværelse. Sartre beskriver videre, at det betyder at mennesket fra først af intet er, og hen ad vejen bliver, hvad det gør sig til.

"Altså: der er ikke nogen menneskelig natur, fordi der ikke er nogen gud til at udtænke den. Mennesket er simpelthen, - ikke alene sådan som det begriber sig selv, men også sådan som det vil sig selv, og sådan som det opfatter sig selv efter eksistensen, sådan som det vil sig selv efter denne fremdrift mod eksistensen" (Sartre, 1946/1997, kap. 1).

Mennesket er således medskaber af sig selv gennem de projekter, det vælger at kaste sig ud i og er ikke noget på forhånd givet. Dette er, skriver Sartre, et af eksistentialismens første principper – at mennesket ikke er andet end hvad det gør sig selv til, er en subjektivitet. Mennesket eksisterer først, og kaster sig ind i, og projicerer sig selv ind i fremtiden og indeholder på samme tid denne bevægelse mod fremtiden (Sartre, 1946/1997).

"Mennesket er fra først af et projekt, der oplever sig selv subjektivt, i stedet for at være noget mos [...]." (Sartre, 1946/1997, kap. 1)

At mennesket er et projekt, betyder, at det pålægger individet, bevidst at planlægge sin tilværelse, at definere projektets mål og metoderne hertil – ligesom gud førhen har gjort det for mennesket. Mennesket må vælge, er nødt til det, idet det kun er igennem det bevidste valg, at mennesket er i stand til at eksistere som menneske. Altså er ethvert menneske ansvarlig for at give sin egen eksistens indhold og mening. Det er bl.a. på dette punkt at Sartre ønsker at forsvare eksistentialismen, da dette af kritikere tolkes som, at mennesket kun er ansvarligt for sig selv, og således ikke er bundet af nogen moralske principper eller hensyn til andre mennesker, at alt er tilladt, når der ikke er nogen gud til at bestemme (Sartre, 1946/1997). Når vi vælger os selv, forklarer Sartre, vælger vi på samme tid for alle mennesker. I vores valg af handlinger, da disse udføres på baggrund af vores eget projekt med livet, er der et billede af mennesket, sådan som vi mener det bør være; *"At vælge at være sådan eller sådan, er på samme tid at bekræfte værdien af det, vi vælger."* (Sartre, 1946/1997, kap.1). Idet vi vælger goder, som er med til at fremme vores egne projekter, vælger vi altså også, at det, vi vælger, er et gode for menneskeheden som sådan. På den måde kan vi ikke bevidst vælge det onde, da det ikke er godt for os, og som sådan altså ikke for menneskeheden i det hele taget. Dermed, påpeger Sartre, er det individuelle ansvar også meget større end man vanligvis forestiller sig, idet ens valg vedkommer hele menneskeligheden (Sartre, 1946/1997). Som han skriver:

"Jeg er ansvarlig for mig selv og alle, og jeg skaber et bestemt billede af mennesket, jeg vælger. Idet jeg vælger mig selv, vælger jeg mennesket." (Sartre, 1946/1997, kap. 1)

Ved at vælge frit og bevidst, kaster mennesket sig hele tiden ud i verden, det forlænger sig altså ud i fremtiden, i en verden befolket af andre. Ved at kaste sig ud i verden på en bestemt måde, forlænger man sin egen eksistens til hele menneskeheden ved at skabe et bestemt efterstræbelsesværdigt menneskeideal, som alle bør kunne tilslutte sig. Valget er altså et centralt tema i eksistentialismen. Sartre påpeger tillige, at angsten spiller en central rolle i menneskets tilværelse og hvordan man enten fornægter denne eller handler ift. den grundlæggende frihed til at vælge. Angsten stammer, forklarer Sartre, fra den følelse af total og dyb ansvarlighed, som følger af det faktum, at mennesket alene skaber sig selv. Ganske vist, skriver han, er der mange, som ikke går rundt og er ængstelige. Alle bliver dog alligevel konfronteret med angsten men skjuler og flygter blot fra den (Sartre, 1946/1997). Det, at mennesket altså er i total kontrol over sin tilværelse, oplever mennesket som et dybt ansvar og ensomhed. Det er kun individet selv der er i stand til at skabe mening, og det er ene og alene individets eget ansvar – tilværelsen kan ikke begrundes og gøres autentisk meningsfuld af eksterne autoriteter. Mennesket har dog mulighed for at benægte denne frihed og dette ansvar ved at leve i ond tro, altså at handle som om, og lyve for dem selv om, at de ikke er frie.

Mange er under den opfattelse, at den eksistentialistiske filosofi betyder, at menneskets handlinger ikke vedgår andre end dem selv. Man burde, skriver Sartre, altid spørge sig selv, hvad der ville ske, hvis alle andre bar sig ad på samme måde som én selv – ligesom den gyldne regel. Den, der undviger dette spørgsmål i sine handlinger, er en person, der ikke har det godt med sin samvittighed – en person der lyver for sig selv for at undgå angsten (Sartre, 1946/1997).

"Den, som lyver, og som undskylder sig med, at sådan gør alle ikke, er en person, der ikke har det godt med sin samvittighed; thi det at lyve indbefatter en universel værdibestemmelse, der knytter sig til løgningen." (Sartre, 1946/1997, kap. 1.)

I løgningen flygter individet fra det ansvar, og den angst det medfører at vælge hele menneskeheden igennem sine egne valg og handlinger. Da der ikke er en gud, der forpligter mennesket eller fordømmer dets handlinger, er det pålagt den enkelte at skabe sig selv og at handle eksemplarisk. Det er for mennesket, skriver Sartre, som om ethvert menneske betragter ens handlinger og handler på samme måde (Sartre, 1946/1997).

Den angst, som Sartre beskriver, er den angst, som alle der har haft et ansvar overfor andre, som har skulle vælge på andres vegne, har følt. Angsten er uløseligt forbundet med handling og valget. For Sartre er

Angsten det, der driver mennesket til at vælge, den er et grundvilkår ved at have det fulde ansvar for sit eget, og derigennem andres liv. Valget er det, der giver handlinger værdi, netop idet denne handling er blevet valgt frem for utallige andre handlinger – således forudsætter valget, og dettes værdi, også menneskets frie valg mellem muligheder (Sartre, 1946/1997). Man må kunne vælge frit, for at ens handlinger skal have nogen værdi overhovedet.

"[...] mennesket er fordømt til at være frit. Dømt fordi han ikke har skabt sig selv, og frit, fordi han, når han engang er kastet ud i verden, er ansvarlig for alt det, han gør." (Sartre, 1946/1997, kap.1).

Her opsummeres altså kernen i Sartres eksistentiale filosofiske filosofi, at mennesket, skabes, kastes ind i en verden det ikke har været med til at skabe, helt alene. Her er det altså op til den enkelte, gennem valget, at definere sig som individ, at skabe meningen med sit eget livsprojekt. Som beskrevet ovenfor ledsages, og indledes, dette valg af en angst som man gennem den onde tro kan flygte fra.

"Mennesket er intet andet end sit projekt; det eksisterer kun, for så vidt det realiserer sig; det er altså ikke andet end summen af sine handlinger, ikke andet end sit liv." (Sartre, 1946/1997, kap. 1)

Det er kun ved at kaste sig ud i, agere i verden, i bestræbelsen på at blive det menneske, individet selv ønsker at være, at mennesket kan siges at eksistere som det, det er - frit og ansvarligt. Mennesker har det imidlertid med, bemærker Sartre at give omstændigheder skylden. Mange mener at have en masse uudnyttet potentiale i sig, som omstændighederne blot har forhindret i at florere – individet oplever at omstændighederne modarbejder dets iboende potentiale. Eksistentialemens forhold til dette, ifølge Sartre, er, at der ikke er andet i individet, end det, der faktisk viser sig – man er summen af sine handlinger (Sartre, 1946/1997).

"Et menneske engagerer sig i sit liv, tegner sin skikkelse, og ud over denne skikkelse er der intet." (Sartre, 1946/1997, kap. 1)

Det er kun det, der faktisk kommer til udtryk igennem menneskets handling, som man kan tale om som faktisk eksisterende. Sartre vedkender sig, at denne indstilling er hård for den, der ikke har haft held med sig. Men, indvender han, den er med til at indstille mennesket på, at drømme og forventninger ikke i positiv forstand er med til at definere ens tilværelse – altså at de kun er med til at definere mennesket i negativ forstand, som fejlslagen (Sartre, 1946/1997). Hvis man hele livet går med tanken om, at man inkarnerer den næste Tolstoj, men aldrig skriver en linje, og hele tiden giver f.eks. arbejdet skylden, vil man opleve det som et nederlag hver dag. Individet vil miste fornemmelsen af at være i kontrol over sin egen tilværelse, vil opleve at det blot er summen af en række omstændigheder. Derfor er det, i Sartres optik, mere gavnligt at indse, at de drømme, man måtte have, som endnu ikke er realiseret, ikke er en del af den vi faktisk er, det

er snarere med til hele tiden at trække individet fra drømmen - altså definere individet negativt, ud fra de fejl og mangler som dette har ift. idealet. Som tidligere nævnt, mener Sartre ikke, at der findes en menneskelig natur. Der findes dog universelt, for alle mennesker, vilkår. Med vilkår menes der den samling af grænser – kulturelle, politiske, religiøse osv. - som den samtid, individet er kastet ind i, udgør. Disse grænser har både en objektiv og en subjektiv side, objektive fordi de er overalt og subjektive idet mennesket oplever og lever i dem (Sartre, 1946/1997). Der er således kun gennem hver enkelt Subjektivitet, at de omkringliggende objekter får karakter af grænser, idet de fremstår som dette for et frit subjekt. Opsummeret er eksistentialismens udgangspunkt, at mennesket er et væsen, som det tilkommer at skabe sin egen tilværelse. Mennesket er frit, og har ikke en på forhånd bestemt væren, det fødes tomt, og skaber sig selv gennem sin handlen i verden. Mennesket er kun det, det får frem i verden. Dette medfører et stort ansvar for individet, som oplever denne frihed som meget angstfuld og kan vælge at benægte denne frihed i ond tro. For en lærer betyder dette et menneskesyn, hvor barnet fremstår som et menneske, som er frit til at forme sin egen eksistens og som må transcendere det forhåndenværende i bestræbelserne på at formulere meningen med sin egen eksistens. I forhold til disciplin, kan dette betyde, at læreren i opdragelsen må videregive de evner, som muliggør at individet frigør sig fra enhver autoritet – herunder lærerens egen, altså må denne ikke overføre egne værdier, men opfordre til at eleven opdager sine egne. Læreren må selv være i stand til, og videregive evnen til, at bære ansvaret for sine valg, og ikke flygte fra dette ansvar.

En tvetydighedens moral

I sit værk *'En Tvetydighedens Moral'* (1947) ønsker den franske filosof Simone De Beauvoir at udlægge en formulering af eksistentialismen, som er forenelig med en alment forpligtende moral. Hendes mål er, ligesom Sartre ovenfor at vise, at den eksistentialistiske filosofi ikke ender som den rene moralske relativisme, men derimod giver individet klare imperativer for ret handlen. Hendes værk kan ses som udfoldelsen af den eksistentialistiske etik, som Jean Paul Sartre lagde op til i slutningen af hans filosofiske hovedværk, *'væren og Intet'* (1943) (De Beauvoir, 1947/1997). Således bygger De Beauvoirs filosofi på den eksistentialistiske ontologi, som beskrevet ovenfor, hvor eksistensen kommer før essensen – og hvor mennesket altså er frit til at skabe mening med sin egen eksistens.

Lige som Sartre, påpeger De Beauvoir, at menneskets verden udelukkende opgøres af de mål og projekter, det frit vælger at stræbe efter. Det er den menneskelige eksistens, som får værdier til at komme til syne i verden – altså er der ikke på forhånd nogen autoritet, hverken gud eller stat, der kan skelne mellem godt og dårligt (De Beauvoir, 1947/1997).

"I den oprindelige forladthed, mennesket dukker op i, er intet nyttigt, intet unyttigt." (De Beauvoir, 1947/1997, s. 17)

Forladte er vi i det vi ikke kan henvise til anden autoritet end os selv. Der er således intet overordnet mål, som kan bestemme nyttighed på forhånd, det er op til individet selv at bestemme hvad der er nyttigt, og hvad der ikke er – hvad der fremmer de projekter individet selv sætter, og hvad der modarbejder dem. Der er altså ikke på forhånd givet absolutte værdier for mennesker, dem skal vi selv afdække. De Beauvoir kalder menneskets eksistens for tvetydig. Menneskets tvetydige eksistens består i, at vi på én gang er vores fakticitet, og på samme tid hele tiden transcenderer os selv (De Beauvoir, 1947/1997). Vi deler fakticiteten med dyr, som er hvad de er fra fødsel, på samme måde eksisterer mennesket fra fødsel i en fysisk verden. Men det er ikke nok for menneskets eksistens, som netop består i hele tiden at transcendere fakticiteten i en konstant tilbliven – bestemt af det frie valg. Menneskets tvetydige eksistens består tillige i, at vi er et frit subjekt – som igennem valget kan få mening til at dukke op i sit eget liv - som på samme tid er et objekt for andre. Mennesket er altså hverken sin rene fakticitet eller ren transcendens. Op igennem historien har man, skriver De Beauvoir, forsøgt at skjule menneskets tvetydige eksistens ved at forglemme enten dets fakticitet, eller dets transcendens. Dette er f.eks. sket gennem religiøse eller filosofiske systemer. Men eksistentialismens pointe, ifølge De Beauvoir, er at lære mennesket at leve autentisk ved at påtage sig sin tvetydige eksistens fuldt ud, og ikke flygte ind i en inautentisk holdning (De Beauvoir, 1947/1997). Det vil altså sige, at man ikke benægter sin transcendens ved at hævde en bestemt menneskelig natur, og ikke benægte det fysiske, at den fysiske verden f.eks. skulle være en illusion, man erkender, at der faktisk er

visse fysiske objektive rammer. At man vedkender sig at mennesket er frit til at vælge og, at det kun definerer sig gennem de projekter, det sætter sig i den fysiske verden. De Beauvoir beskriver imidlertid en lang række inautentiske holdninger, som individet kan indtage ift. sin egen frihed – altså forskellige måder, folk fornægter deres grundlæggende frihed. De fleste af disse holdninger, forklarer hun, fastlægges i individets barndom (De Beauvoir, 1947/1997). Hun beskriver barnets situation således:

”Det, der karakteriserer barnets situation, er, at det ser sig kastet ind i en verden, som det ikke har medvirket til at skabe, som er formet uden det, og som fremtræder for det som noget absolut, som det kun kan underkaste sig.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.39)

Mennesket har ikke fra fødslen de evner, som frigørelse kræver. Barnet kender kun 'de voksnes' verden, sine forældres verden. Det, at anse værdierne som noget absolut og noget urokkeligt, kalder hun for 'alvorens ånd' – et menneske, som betragter et bestemt værdisæt som urokkeligt, indiskutabelt, og det eneste rigtige, er altså grebet af alvorens ånd. Når barnet oplever verden som en absolut størrelse, fremtræder verden altså som alvorlig. Den verden barnet oplever som noget absolut, betyder ikke, udelukkende, en absolut verden i fysisk forstand, altså at der kun eksisterer det vi kan se og røre ved osv. Det er en verden, som forældre på forhånd har skabt værdier i, og som barnet kastes ud i og opdrages i. det er altså en verden hvor godt og ondt eksisterer som absolutte størrelser, hvor der er en rigtig og en forkert måde at agere i verden på. Barnet er imidlertid endnu ikke i en position, hvor man kan bebrejde det, at det lever forkert. Barnet har endnu ikke forudsætningerne for at gøre sig erfaring om sin tilværelses sande vilkår – altså at det er frit til selv at skabe mening. Barnet tror naivt, og helt naturligt, på det absolutte forældres, og sine læreres, verden og væren i verden – det kender jo ikke til andet. I barnets øjne, er de voksne de guder, de voksne bestræber sig på at være (De Beauvoir, 1947/1997). Det er altså dem, der har magten til at fastsætte værdier og formulere en mening med tilværelsen. Igennem opdragelsens ris og ros, overbevises barnet om, at der findes godt og ondt, lige så sikkert som der findes sol og måne. Opdragelsen er altså med til at give barnet et bestemt ståsted, hvorfra det senere tager afsæt i den mere eller mindre autentiske formulering af sine værdier. Det er barnet forundt i legen at påtage sig forskellige roller, f.eks. helt og skurk, med værdier hentet fra forældrenes verden (De Beauvoir, 1947/1997). Barnets leg er altså et 'alvorsspil' hvorigennem det udforsker og udlever forskellige aspekter af forældrenes verden. Den klassiske leg 'far mor og børn', som de fleste turde kende, kan f.eks. således ses som forlængelsen af traditionelle værdier om familiemønstre, som børn altså henter med ind i sin leg, hvor de påtager sig visse roller. Barnets lege kan være meget kreative, men deres formål er altså ikke at formulere og udvikle barnets egne værdier. Legene befinder sig inden for forældrenes alvorsverdens rammer, rollerne, og det moralske

kompas som guider disse, er hentet indenfor denne alvorsverden. Idet barnet endnu ikke er bevidst om den menneskelige eksistens vilkår, undgår det oftest den angst, som er forbundet med friheden. Barnets fejl og luner angår kun det selv idet barnet ikke har ansvaret for at forme dets eget liv, det tilkommer de voksne guder. De Beauvoir understreger, at det er sjældent, at den barnlige verden består udover ungdomsårene, selvom hun medgiver, der findes individer der lever i en infantil verden hele sit liv (De Beauvoir, 1947/1997).

"Allerede i barndommen opstår sprækker: forbavset, oprørt i manglende respekt spørger barnet sig selv hvorfor SKAL man handle sådan? Hvad er det godt for? Hvis jeg handlede anderledes, hvad ville der så ske?" (De Beauvoir, 1947/1997, s.42)

Barnet bærer altså, om man vil, kimen i sig, til opbruddet med alvorsverdenen, det er i stand til at stille spørgsmål vedrørende tilværelsen – tilværelsesproblemer. Spørgsmålene ovenfor er jo netop nogle af de spørgsmål, som individet må finde svarene på, hvis man skal være i stand til at formulere sine egne værdier og skabe mening med sin egen tilværelse. Disse spørgsmål opstår altså netop i de sprækker, hvor barnet stiller spørgsmålstejn ved de voksnes autoritet, i oprøret. Det er her, i disse sprækker af autoritetsfjendskhed, hvor barnet først erfarer sin grundlæggende frihed. Det er her, barnet opdager sin egen subjektivitet, at det er et individ og ikke en programmeret maskine. Det er også her, barnet får mulighed for at opdage, at der er forskellige måder at leve på, at værdier ikke står skrevet i sten. I løbet af ungdomsårene begynder barnets verden at vakle i takt med at de modsætninger, som de voksnes verden indeholder, begynder at vise sig. Man bliver altså mere og mere bevidst om, at der er myriader af måder at leve på, så der er ingen nødvendighed i at blive ved med at fastholde de værdier, man er vokset op i. Man finder ud af, at de voksne ikke er guder, men fejlbarlige mennesker:

"Mennesker hører op med at være guder i den unges øjne, og samtidig opdager han den omgivende virkeligheds menneskelige karakter: sproget, sædvanerne. moralen, værdierne har deres kilde i disse usikre skabninger." (De Beauvoir, 1947/1997, s.42)

Hvor barnet hidtil har haft den overbevisning, at de voksne var en form for almægtige skabninger, som havde adgang til de ultimative, absolutte sandheder, går det nu op for det unge menneske, at hele dets verden blot er menneskeskabt – skabt af mennesker der er lige så usikre og fejlbarlige som den unge selv. Der viser altså igen en sprække hvor det er muligt at stille tilværelsesspørgsmålene, med den tilføjede viden og erfaring af, at alle autoriteter er menneskelige, og værdierne er menneskeskabte. Man kan, på trods af

eksistentialismens ateistiske ståsted, måske sammenligne dette med syndefalds-myten, hvor det går op for Adam og Eva, at de er nøgne. Den perfekte idyl, uskyld, som de var vant til, krakelerer idet de spiser kundskabens æble, og det bliver af Gud pålagt dem at slide på jorden, for at opretholde livet. Ligeledes krakelerer, den af de voksne givet, verden for den unge, og det bliver med ét op til individet selv, at skabe værdi og mening med tilværelsen. Den oprindelige forladthed viser sig for det unge menneske.

Ungdommen er, forklarer De Beauvoir, derfor det moralske valgs tid, det er det øjeblik man beslutter sig hvordan man vil håndtere sin frihed – hvilken holdning man indtager overfor denne (De Beauvoir, 1947/1997). Det kommer sig af, at det er i ungdommen at man for første gang faktisk har muligheden for at konfrontere sin grundlæggende frihed, hvor man har erfaring og viden nok til at begynde at skabe sin egen tilværelse. Dog må der findes undtagelser. De Beauvoir indledte med at forklare, at det er i barndommen, at individet får sit afsætspunkt i denne frigørelsesproces, det er altså i opdragelsen, at de indledende forudsætninger for frigørelse ligger.

”Uvidenhed, fejltagelse er kendsgerninger ligeså uomgængelige som fængslets mure [...] så snart en befrielse viser sig mulig, bliver det ikke at udforske denne mulighed til en opgivelse af friheden, en opgivelse som indebærer den onde tro, og som er en afgjort fejltagelse.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.42)

Hvis man således igennem opdragelsen ikke har fået de nødvendige kompetencer, og den nødvendige viden, står man fra start af dårligere. Man er som fanget i et fængsel af uvidenhed. For at indlede den frigørende proces i ungdommen, kræver det altså at man har fået muligheden for at øjne de sprækker, som kommer til syne i f.eks. tilværelsesspørgsmålene. Når imidlertid den unge øjner disse chancer, er det ond tro, ikke at benytte sig af dem, ikke at gribe chancen for frihed. I den barnlige verden er friheden og dennes krav skjult for barnet, som derfor lever en ganske angstfri tilværelse. Men det er i takt med ungdomsårenes krakelering af de voksnes verden, at friheden, og den angst der knytter sig hertil, bliver introduceret for den unge (De Beauvoir, 1947/1997). Lige med et står den unge helt overladt til sig selv, med kravet om at skabe sin egen mening med tilværelsen. Denne ansvarsfølelse, så vi ovenfor hos Sartre, er den, der bevirker at mennesket oplever friheden som meget angstprovokerende. En forskel fra fortællingen om syndefaldet og frihedens tilsynkomst i menneskelivet er, at det er muligt for mennesker at vende tilbage til en alvorsånd, at vende tilbage de voksnes verden – at fornægte sin grundlæggende frihed. Der er forskellige måder hvorpå denne fornægtelse kan foregå, som vil blive uddybet senere. Hvordan barnet, eller den unge, vælger at tilrettelægge sit liv, har sine rødder i opvæksten; barnet indeholder ikke det menneske det vil blive til – men det er altid ud fra det menneske det har været, at det vælger det, det vil være – men valget er frit (De Beauvoir, 1947/1997). Alle mennesker er summen af en tidsånd og af en opvækst, som danner

det sted hvor individet tager afsæt i sin frigørelsesproces. Som også Sartre påpeger oven for, er der ingen ydre omstændigheder, der kan begrunde menneskets tilværelse på nogen meningsfuld måde, da det alene tilkommer individet at vælge og leve med konsekvenserne af dette valg (De Beauvoir, 1947/1997). Et menneskes forhold til sin grundlæggende frihed, og det handlingsmønster der kommer ud af dette, er det, der definerer et menneske. Det skyldes ikke en ydre tvang, men har sine rødder i den referenceramme barnet har i den verden det er vokset op i. Det er bl.a. uvidenhed og angst, der kan bevirke at individet aktivt, i den onde tro vælger at fornægte sin frihed. På samme måde er der også altid en mulighed for, at individet vælger om, i takt med at det bliver bevidst om eksistensens vilkår, vælger at tage sin frihed på sig og skabe sin egne værdier, og forkaste anden autoritet end sin egen. Et menneske vælger hvert øjeblik sin egen væren, og er således aldrig tvunget til at fortsætte med at leve på en bestemt måde. Hvert øjeblik repræsenterer således en ny mulighed for mennesket til at gøre op med den onde tro. Ethvert menneske kaster sig ud i verden ved at gøre sig til mangel på væren. Det vil sige at det er i bevidstheden om, at mennesket ikke har en på forhånd bestemt væren, at individet finder energien til at kaste sig over projekter, som giver mening for det selv. Det er netop denne kasten sig ud i verden, som giver tilværelsen menneskelig mening. Det er således op til den enkelte at gøre sig selv til denne mangel på væren (De Beauvoir, 1947/1997). Det er individuelt på hvilke måder, man kaster sig ud i verden, hvordan man skaber mening med tilværelsen, dette er bestemt af forskellige psykiske og fysiologiske faktorer:

"Det man kalder vitalitet, følsomhed, intelligens er ikke givne kvaliteter, men er måder at kaste sig ud i verden på og afdække væren på." (De Beauvoir, 1947/1997, s.44)

I disciplinerings og opdragelses øjemed betyder dette, at man ikke på forhånd kan erklære visse måder at afdække væren på som bedre end andre. Man må have langt mere fokus på den enkeltes foretrukne måde at kaste sig ud i verden på, og understøtte dette. Det betyder, at en vis kvote intelligens i et individ, ikke i sig selv er en nyttigt eller gavnligt. Det er alt sammen blot måder at afdække væren på, som får sin gavnlighed af de projekter som individet frit formulerer. Individet må således være afklaret med, hvilke måder at kaste sig ud i verden på, som er gavnlige. For at kunne vælge dette, kræver det, at mennesket er frit til at formulere sine egne projekter og at man altså påtager sig sin frihed. De Beauvoir har beskrevet en række holdninger, som mennesker kan indtage i mødet med deres grundlæggende frihed – rangeret fra mindst til mest autentisk fri. Det er altså de måder hvorpå mennesket kan påtage sig eller flygte fra sin grundlæggende frihed. Den første, og mindst frie af holdningerne, kalder Beauvoir for *undermennesket*.

"Hvis man forsøger at oprette et slags hierarki for mennesker, vil man nederst på skalaen placere dem, der er blottet for denne levende varme: de lunkne [...]. At eksistere er et gøre sig til mangel på væren, det at

kaste sig ud i verden: man kan betragte dem som undermennesker, som forsætligt tilbageholder denne oprindelige bevægelse; de har øjne og ører, men de har fra barnsben gjort sig blinde og døve, uden kærlighed, uden attrå. Denne apati åbenbarer en grundlæggende frygt for eksistensen, over for de risici og den spænding den indebærer [..]" (De Beauvoir, 1947/1997, s.45)

Når et barn går fra den verden, som det er vokset op i, til selv at skulle begynde at skabe mening med sin egen tilværelse, er der meget angst forbundet hermed. Et undermenneske er en, som ikke ser nogen mening i verden, en som ikke kaster sig ud i verden, men altså med vilje, og grundet frygt, tilbageholder denne bevægelse. Jo mindre et sådant undermenneske eksisterer, kaster sig ud verden som mangel på væren, desto færre grunde får et sådant individ til at eksistere, da sådanne grunde kun kan skabes netop i kraft af eksistensen (De Beauvoir, 1947/1997). På trods af denne trækken sig ud af eksistensen, eksisterer undermennesket, idet det i kraft af sit tilstedevær transcenderer sig, altså handler i verden og gennem disse handlinger peger på visse mål og værdier. Men alle undermenneskets handlinger peger mod en ophævelse af målet, det er aldrig positive valg, kun undvigelser (De Beauvoir, 1947/1997).

"[...] på den måde føres det til at søge tilflugt i alvorsverdens værdier; det hævder visse meninger, det gemmer sig bag en etikette. Og for at skjule sin ligegyldighed hengiver det sig gerne til verbal voldsomhed eller endog til fysisk vold; i går monarkist, i dag anarkist, det vil helst være antisemit, antiklerikal, antirepublikansk" (De Beauvoir, 1947/1997, s.46-47)

Undermennesket er altså let for andre at herve til forskellige alvorsverdens-projekter, som er en reaktion på en anden alvorsverden – som beskrevet ved anti-bevægelserne. Et undermenneskes tilslutning til en sag, er således aldrig et positivt valg, men en undvigelse, en negation. Som det fremgår af citatet, er undermennesket en farlig størrelse, som i sin ligegyldighed ift. hvilke projekter det tilslutter sig, altså ikke vælger en positiv eksistens, altså at tilslutte sig eller opbygge en egen alvorsverden, men derimod altid et negativt valg, som altså har en destruktion som mål. For undermennesket sker der ikke noget i omverden, der er har nogen værdi, intet projekt med mening:

"Det er i kedsomheden, at undermennesket erfarer verdens tomhed; og en fremmed verden, som det ikke har skabt nogen forbindelse med, fremkalder tilmed også angst i ham." (De Beauvoir, 1947/1997, s.47)

Der er intet, undermennesket erfarer som attråværdigt eller som meningsfuldt. Undermennesket keder sig, mener ikke, at der er noget, der er værd at stræbe efter. Undermennesket har benægtet eksistensen, har ikke kastet sig ud i, og skabt mening med, sin tilværelse. Så spørgsmålet om hvad man skal tro og gøre dukker ikke op for undermennesket (De Beauvoir, 1947/1997). Det er altså et menneske, som igennem sin opvækst ikke bliver stillet overfor sin grundlæggende frihed og som ikke erfarer tilværelsesspørgsmålene,

fordi det mangler den impuls, som får mennesket til at tage det på sig og kaste sig ud i verden. For et sådant menneske, viser verden sig som én fyldt med fremmedhed, som skal negeres og bekæmpes. Det er altså et menneske, som ikke ved, at det er frit og som ikke ved, at det er ved at kaste sig ud i verden, det skaber mening med tilværelsen. Denne holdning, er ikke den mest udbredte, skriver De Beauvoir. Det er langt mere udbredt, at mennesket igennem opvæksten, og altså særligt i ungdommen, bliver konfronteret med tilværelsesspørgsmålene og ser sprækkerne i alvorsverden. Den holdning, som er den mest udbredte, kalder Beauvoir for 'alvorsmennesket'.

"Alvorsmennesket befrier sig for sin frihed ved at foregive at underordne den under værdier, der skulle være ubetingede. Han forestiller sig, at tilslutningen til disse værdier vil give ham selv værdi på en permanent måde; beskyttet af 'rettigheder' virkeliggør han sig som en væren, der undslipper eksistensen" (De Beauvoir, 1947/1997, s.48-49)

Alvorsmennesket er altså et menneske, som på et tidspunkt har oplevet, at de voksnes verden krakelerer, som beskrevet ovenfor. Altså at værdier, vaner og sprog, er menneskeskabte og ikke absolutte størrelser, som man troede i barndommen – de voksne er ikke guder, men fejlbarlige mennesker som én selv. Pludseligt står individet altså overladt helt til sig selv, med det totale ansvar for at skabe mening i tilværelsen. Men her har mennesket mulighed for at vende tilbage til en verden, som er givet på forhånd. Ved at gøre andres værdier, til sine egne, befrier alvorsmennesket sig fra angsten ved selv at vælge og tage ansvar. Alvorsmennesket er ét der står foran det moralske valg, men som vender tilbage til f.eks. lærernes, forældrenes eller partiets, alvorsverden. Altså vender sig mod og tilslutter sig en bestemt verdensopfattelse med på forhånd fasttømrede værdier, som fremstår som absolutte og indiskutable størrelser. Alt der således falder udenfor denne alvorsverdens værdi-kategorier, er ondt, og ting der passer ind, er godt. Ved at tilslutte sig en sådan alvorsverden, befrier alvorsmennesket sig for angsten der knytter sig til friheden. Dybest set lyver alvorsmennesket imidlertid for sig selv, da denne blot foregiver at underordne friheden de ubetingede værdier – det er altså kun ved konstant at lyve for sig selv, at alvorsmennesket slipper for angsten. Hvert øjeblik må alvorsmennesket overbevise sig selv om, at det ikke tilkommer det selv at få mening frem, og at der faktisk findes absolutte værdier. Som det også fremgår af citatet ovenfor, tænker alvorsmennesket, at en sådan tilslutning, giver individet en permanent værdi, en bestemt væren. En form for rolle, hvis værdi er indiskutabel. På den måde slipper individet for at skulle skabe sin egen rolle og dertilhørende værdi. Som beskrevet tidligere, stammer de fleste af holdningerne til individets frihed, fra barndommen. Alvorsmennesket og alvorsånden er den mest udbredte blandt de inautentiske holdninger, skriver De Beauvoir, netop fordi enhver har været barn:

"[...] efter at have levet under gudernes åsyn og selv være lovet guddommelighed, accepterer man ikke godvilligt at blive et menneske med al dets bekymring og tvivl." (De Beauvoir, 1947/1997, s.49)

Barnet har set op til, og håbet på selv at blive, en gud, som de voksne, og accepterer ikke, at dette ikke er tilfældet og vender således tilbage til en tilstand, hvor man kan lade som om man, har regnet det ud. Skal man vende tilbage til syndefaldsmyten har mennesket altså, i eksistentialismen, en mulighed, som Adam og Eva ikke har i Bibelen. Alvorsmennesket er, i en vis grad, i stand til at vende tilbage til Edens have, altså vende tilbage til en verden givet af en autoritet, med værdier og roller som fremstår som absolutte størrelser – hvor det eneste krav er, at man adlyder. Men for at vende tilbage til denne tilstand, kræver det at alvorsmennesket konstant lyver overfor sig selv – at det lever i ond tro:

"Alvorsmenneskets onde tro kommer af, at det er uophørligt tvunget til at forny fornægtelsen af denne frihed; det vælger at leve i en infantil verden: men for barnet er værdierne reelt givet." (De Beauvoir, 1947/1997, s.50)

Barnet har ingen mulighed for at slippe fri fra forældrenes verden, derfor lever det ikke i ond tro, det udfolder derimod sin frihed fuldt ud i denne alvorsverden, igennem legen, rollespillet og oprørskheden. Alvorsmenneskets onde tro kommer af, at det er nødt til i hvert eneste øjeblik at overbevise sig selv om, at det faktisk ikke er frit, at der er visse absolutte værdier. Alvorsverden er den infantile verden. En verden, som er beregnet for børn, ikke for voksne mennesker. Når den unge oplever, at de voksnes verden begynder at krakelere, står den unge med tilværelsesspørgsmål som: hvad skal man gøre? hvad skal man tro? Ofte bliver det unge menneske altså skræmt og vender sig typisk, efter en mindre krise, mod forældrenes og læreres verden - eller tilslutter sig nye værdier som forekommer lige så sikre. Det vigtige for alvorsmennesket er ikke så meget hvilken alvorsverden, det tilslutter sig. De Beauvoir påpeger også, at en overfladisk modedame, *"lige så godt kan have alvorens ånd som en ingeniør"* (De Beauvoir, 1947/1997, s.49). Det, der er vigtigt for alvorsmennesket er, derimod, at det kan fortabe sig i denne verden (De Beauvoir, 1947/1997). Altså at det er muligt at konfrontere sin frihed mindst muligt, ved f.eks. at have klare roller eller mål, som i denne alvorsverden sikre én en form for værdi – som for alvorsmennesket fremstår som en absolut værdi.

"Det menneske derimod, som har de nødvendige muligheder for at undslippe denne løgn, men som ikke vil benytte sig af dem, bruger sin frihed ved at fornægte dem. Det gør sig selv alvorligt og skjuler sin subjektivitet under det skjold af rettigheder, der udgår fra det etiske univers, det anerkender; det er ikke mere et menneske, men far, chef, et medlem af den kristne kirke eller af kommunistpartiet." (De Beauvoir, 1947/1997, s.50)

Det alvorsmenneske, som er klar over sin frihed, men lever i ond tro ved at fornægte den og skjule sig bag de etiketter der udgår af dette univers, er ikke længere et menneske. Det er fordi det at eksistere som menneske, indebærer at gøre sig til mangel på væren. Ved at skjule sig bag en etiket: far, lærer, chef osv., forsøger alvorsmennesket at gøre sig til væren, idet disse etiketter, eller roller, får en værdi indenfor en givet alvorsverden. Altså bliver alvorsmenneskets væren i verden mere lig dyrets, som er hvad det er, frem for menneskets, som er, hvad det gør sig til igennem det fortsatte valg. Man forhindrer, skriver De Beauvoir, ved at blive en alvorsånd, at ville frihedens universalitet i en uendelig bevægelse (De Beauvoir, 1947/1997). Ved at blive et alvorsmenneske bremser man den frihed som er anledning til valget, både for sig selv og andre. Idet man tilslutter sig en alvorsverden, f.eks. den kristne kirke eller kommunistpartiet, som fremgår af citatet, har man ikke kun indskrænket sin egen frihed, men også opstillet et skel, mellem dem og os, ude og inde, ven og fjende. I dette skel har man altså også frakendt andres frihed til at skabe deres egen mening, Man har opstillet en række værdier, som fremstår som absolutte, som fungerer som mål og målestok, friheden som sådan er således ikke målet for alvorsmennesket. Alvorsmennesket er altså på ingen måde frit:

"Ud fra den kendsgerning, at alvorsmennesket nægter at anerkende, at han frit skaber værdien af det mål, han sætter sig, gør han sig til slave af dette mål." (De Beauvoir, 1947/1997, s.51)

Det står altid alvorsmennesket, og alle mennesker i øvrigt, frit for at vælge. Men alvorsmennesket har gjort sig selv til slave af en alvorsverden idet han vedbliver at vælge at lyve for sig selv. Alvorsmennesket, påpeger Beauvoir, tilskriver tillægsordet 'nyttigt' en absolut værdi - selvom det isoleret set ikke betyder langt mere end ordene høj og lav osv. Ordet nyttigt betegner kun en relation og behøver en tilføjelse af mening for at have betydning (De Beauvoir, 1947/1997).

"Men alvorsmennesket sætter ikke spørgsmålstegn ved noget; For militærpersonen er hæren nyttig, for koloniadministratoren vejen, for den alvorligt revolutionære, revolutionen: hæren, vejen, revolutionen, produktionen bliver inhumane idoler, for hvem man ikke vil tøve med at ofre mennesket selv. Derfor er alvorsmennesket farligt: det er naturligt, at han gør sig til tyrann." (De Beauvoir, 1947/1997, s.51)

Alvorsmennesket tager det altså for givet, at idéen om nyttighed kun giver mening indenfor et bestemt univers, som stiller nyttigt og unyttigt op mod et bestemt ideal og nogle bestemte værdier. For at noget kan være nyttigt, kræver det en bestemt alvorsverden med absolutte værdier og mål. Alvorsmennesket lever altså i ond tro, vedkender ikke egen eller andres frihed. Heri ligger faren i alvorsånden. De Beauvoir beskriver, at alvorsånden let leder til en fanatisme (De Beauvoir, 1947/1997). Idet alvorsmennesket ikke ser sig selv og andre som frie, er det, der går tabt i kampen for sin egen alvorsverdens mål, blot andre, som

bekæmper ens verden og som altså ikke er frie til at vælge, men blot er onde idet de bekæmper alvorsmenneskets verden.

"Alt er truende, fordi den ting, der er gjort til idol, befinder sig uden for det i forhold til hele universet og dermed truet af hele universet." (De Beauvoir, 1947/1997, s.53)

Alvorsmenneskets mål og værdier står altså i en evig kamp mod det, der er det fremmede, som ikke tilslutter sig det samme. Fremmedheden fremstår altid som en trussel, der truer med at vise alvorsmennesket absurditeten af dets valg. Oplevelsen af, at ens valg er absurde, stammer fra visheden om, at der ikke er nogen nødvendighed i at vælge som man gør.

"Da viser absurditeten sig i det liv, som uden for sig selv har søgt de retfærdiggørelser, som det alene har kunnet give sig selv. Adskilt fra den frihed, som havde kunnet begrunde alle de efterstræbte mål på autentisk vis, fremtræder de nu som tilfældige, nyttesløse." (De Beauvoir, 1947/1997, s.54)

Alvorsmennesket vil være gud, han er det ikke og er klar over dette (De Beauvoir, 1947/1997).

Alvorsmennesket er nødt til hvert øjeblik at lyve om sin eksistens sande vilkår og leve sig ind i en alvorsverden med udefra opstillede værdier og mål. Hvis alvorsmennesket afskæres fra disse mål, mister alvorsmennesket enhver mening med tilværelsen. F.eks. Et menneske som har opstillet et bestemt ideal for sig selv, et bestemt mål, men indser at dette mål er umuligt at opnå, dette vil opleves som et nederlag og meningen med tilværelsen forsvinder. Konfronteret med den menneskeliges eksistens frihed og alvorsverdens tilfældige værdier, kan alvorsmennesket gå over i den næste holdning, *nihilisten*. Erkendelsen af, at de, af alvorsmennesket efterstræbte mål, dybest set er meningsløse, skriver De Beauvoir, ender gerne i en kuldastning af individet (De Beauvoir, 1947/1997).

"Med bevidstheden om intet at kunne være beslutter mennesket sig så til at være intet. Det er den holdning vi vil kalde nihilistisk." (De Beauvoir, 1947/1997, s.54)

Da alvorsmennesket altså ser, at det reelt set ikke kan være noget, have en etiket med en absolut værdi, beslutter det sig for at være intet – nihilisten er den skuffede alvoren's ånd, som vender sig mod sig selv og vil være intet. Nihilisten er alvorsmennesket, der har erkendt subjektets frihed, men ikke tager skridtet videre og selv giver sig i kast med at give projekter mening. Nihilisten minder på det punkt nærmest om undermennesket, som heller ikke ser mening i eksistensen. Blot er nihilisten, i modsætning til undermennesket, klar over friheden, og de dertil knyttede spørgsmål og angst. Nihilisten har dog, i modsætning til undermennesket, kastet sig ud i verden først, de eksisterer, de er klar over at de er frie – deres fornægtelse af eksistensen er påtaget senere (De Beauvoir, 1947/1997). Nihilisten er en ung, som konfronteres med sin frihed – eller et alvorsmenneske som afskæres fra fuldbyrdelsen af sine mål -, men

oplever den som en mangel, altså som ren mangel, ren meningsløshed. Men nihilistens holdning er en paradoksal én, idet den bevarer en hengivenhed overfor den alvorsverden, den forkaster. Forfatteren Herman Hesse (1877-1962) beskriver i hans værk *'Steppeulven'* (1927), hvordan hovedpersonens sind er splittet i en borger-side og en steppeulve-side. Steppeulven forkaster den borgerlige side, med sine vaner og normer, men ønsker dog at den består, så han kan vedblive at forkaste den. Steppeulven er således på en paradoksal måde med til at opretholde det forkastede. På samme måde er det i nihilistens interesse, at det univers den forkaster, består, så det kan være et objekt for afsky og hån (De Beauvoir, 1947/1997). Nihilisten er en flygtig holdning, netop på grund af dens paradoksale karakter. Nihilisten kan enten synke ned på undermenneskets niveau, gennem den totale fornægtelse af eksistensen og af friheden (De Beauvoir, 1947/1997). Ellers kan det vende tilbage til alvorens ånd, idet *"Stræben efter intet forener sig med den oprindelige stræben efter væren"* (De Beauvoir, 1947/1997, s.57). Altså bliver nihilistens stræben efter intet, det samme som alvorsmenneskets stræben efter en absolut væren. At ville være intet, er det samme som at ville, at der findes en absolut væren.

"Den nihilistiske holdning rummer en vis sandhed: man erfarer de menneskelige vilkårs tvetydighed i den; men dens fejltagelse består i, at den definerer mennesket ikke som positiv mangel på eksistens, men som en mangel midt i eksistensen, mens i virkeligheden eksistensen ikke i sig selv er mangel. Og hvis friheden i dette tilfælde opleves som fornægtelse, virkeliggøres den ikke autentisk." (De Beauvoir, 1947/1997, s.58)

Nihilisten har ret i at mene, at eksistensen ikke besidder nogen ydre retfærdiggørelse, og at den selv intet er – at mennesket ikke har en væren. Denne mangel på ydre retfærdiggørelse, ser nihilisten imidlertid ikke som en mulighed for mennesket til at skabe sig selv, men derimod som en altopslugende meningsløshed. Nihilisten tolker eksistensen som, at der ingen mulighed er for at skabe mening i menneskets tilværelse – den rene absurditet. Nihilisten ser ikke, at det tilkommer individet selv at retfærdiggøre verden og gøre sig selv eksisterende, på en gyldig måde – altså den positive mangel på frihed, som gør selvskabelse mulig for mennesket (De Beauvoir, 1947/1997). Som De Beauvoir afslutter citatet, er denne fornægtelse af friheden altså ikke autentisk, men indeholder dog en del af den autentiske holdning. Den nihilist, som dog indser, at det er op til individet selv at skabe mening, og derfor kaster sig ud i verden for at afdække væren, udgør det næste trin på stigen, den holdning, som De Beauvoir kalder for *'Eventyreren'*.

Eventyreren er et menneske, som ved, at eksistensen ikke kan have ydre retfærdiggørelse, men som netop derfor kaster sig ud i alle mulige forskellige projekter: opdagelsesrejser, erobringer, kærlighed og politik. Eventyreren kaster sig ud i projekter for netop at få mening til at dukke op i verden, oplever manglen på væren som positivt frem for negativt. For eventyreren er selve erobringen det vigtigste, ikke det

efterstræbte mål – hvert projekt bliver altså efterstræbt med den samme ligegyldighed (De Beauvoir, 1947/1997).

”Han elsker handling for handlingens skyld; han finder glæde i verden ved at udfolde en frihed, som forbliver ligegyldig i forhold til sit indhold.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.59)

For eventyreren er det altså det, hele tiden at være på vej mod et bestemt mål, som giver tilværelsen mening. Eksistensens tvetydighed forstås ikke, som hos nihilisten i negativ, men derimod i positiv forstand, altså ved eventyreren, at det er op til individet selv at give sin tilværelse mening. Eventyreren indeholder således nihilistens anfægtelse af alvorens verden, idet det efterstræbte mål for så vidt er ligegyldigt og bliver således ikke ophævet til en absolut størrelse, eller antages at give individet væren som hos alvorsmennesket (De Beauvoir, 1947/1997). Målet for eventyreren er derimod at beholde friheden til at kaste sig over de projekter denne vælger at kaste sig over.

”Allerede fra ungdomsårene kan et menneske definere sig som eventyrer; foreningen af en oprindelig vitalitet og en refleksiv skepticisme vil i særdeleshed føre til et sådant valg” (De Beauvoir, 1947/1997, s.59)

Beskrivelsen af de inautentiske holdninger skal ikke forstås som en udvikling, som alle mennesker går igennem. Som det fremgår af ovenstående citat, er det muligt at indtage eventyrerens holdning allerede i ungdommen. Individet kan være, mere eller mindre autentisk, fri fra begyndelsen af. Som beskrevet tidligere, er det det menneske man har været, den opdragelse man har haft, som giver afsættet til at blive mere eller mindre autentisk. I eventyrerens tilfælde er det den oprindelige vitalitet, med hvilken børn f.eks. kaster sig ud i forældrenes alvorsverden gennem leg, kombineret med en refleksiv skepticisme – altså at man reflekterer over den verden, man indgår i, og stiller spørgsmål og undrer sig over denne – som fører til eventyrerens holdning. Vitaliteten er det, der gør at barnet finder lysten og energien til at kaste sig ud i verden og undersøge den. Den refleksive skepticisme er det der opstår idet barnet forholder sig til de tilværelsesspørgsmål, som opstår allerede i barndommen. At man altså allerede fra barnsben lærer at reflektere over, hvorvidt tilværelsen kunne se anderledes ud, og således forholder sig skeptisk ift. det bestående. Den unge, som mangler den refleksive skepticisme, vil altså muligvis ikke kunne gennemskue, at de voksnes verden er menneskeskabt, og vil således indtage alvorsmenneskets position.

Alvorsmennesket tilslutter sig en alvorsverden med forventning om, at dette univers giver en absolut værdi, en rolle, som giver mennesket væren. Dette forventer eventyreren derimod ikke. Hvis alvorsmennesket bliver afskåret fra sit mål, vender det sig gerne mod den nihilistiske holdning, med dennes faldgruber og paradokser. Hvis eventyreren afskæres fra sit mål, kaster denne sig blot over et nyt projekt (De Beauvoir, 1947/1997). Eventyreren er tæt ved at være en autentisk moralsk holdning - denne

træder ikke frem som væren, som alvorsmennesket, men gør sig frivilligt til mangel på væren, i den konstante jagt efter nye projekter (De Beauvoir, 1947/1997).

"Hvis man betragter en sådan adfærd i dens subjektive moment, er den i overensstemmelse med moralens krav, og hvis eksistentialismen var en solipsisme, som man i almindelighed hævder, måtte den betragte eventyreren som sin mest fuldkomne helt." (De Beauvoir, 1947/1997, s. 60)

Hvis det var tilfældet, at eksistentialismen kun drejede sig om en subjektiv frihed, ville eventyreren være det øverste trin på frihed-rangstigen, netop fordi friheden for denne står som et mål i sig selv. Det første, De Beauvoir bemærker er dog, at eventyrerens holdning ikke altid er ren – denne kan i hemmelig alvorsånd, have rigdom, agtelse eller andre goder, som mål, som altså udgør et alvorsunivers. Eventyreren kan således håne andre, som lever i en alvorsverden, men, med samme ildhu som alvorsmennesket, stræbe efter karriere eller rigdom (De Beauvoir, 1947/1997).

"Men selv om vi betragter eventyret i sin rene form, fremstår det kun tilfredsstillende for os i et subjektivt moment, som i virkeligheden er et helt abstrakt moment. Eventyreren møder på sin vej altid andre." [...]
"Ethvert forehavende udfoldes i en menneskelig verden og angår mennesker." (De Beauvoir, 1947/1997, s.60-61)

Det, der adskiller eventyrerens moralske holdning fra en simpel leg, er at hans handlinger går udover andre, hvorimod barnets leg er isoleret inden for en alvorsverden (De Beauvoir, 1947/1997). Det er altså kun hvis man overfladisk beskuer eventyrerens holdning, at det fremstår som autentisk frihed. Betragter man eventyreren nærmere, fremstår eventyreren altså dybt afhængig af andre mennesker, idet eventyrerens handlinger altid angår andre – selvom eventyreren tror at være helt uafhængig af andre. Både nihilisten og eventyreren tror, at de har løsrevet sig fra den alvorsverden, "i hvilken de mennesker forsummer, der ikke efterligner hans stolthed [...]" (De Beauvoir, 1947/1997, s.62). De mennesker, der altså hænger fast i en bestemt alvorsverden, og som ikke blot kaster sig ud i forskellige projekter, ligesom eventyreren, fremstår som latterlige. Eventyreren ser sine projekter som spil, med vindere og tabere, og vil altså med alle midler kæmpe for at blive en vinder af projektet – gerne på bekostning af andre mennesker. Her viser imidlertid også et paradoks ved eventyrerens holdning. Eventyreren er trods alt ikke i stand til alene at opretholde sin livsstil, og er således afhængig af de strukturer, som muliggør og tillader dennes behandling af andre som midler. Eventyreren er altså:

"[...] tvunget til at tjene det regime, som vil tillade ham at udøve det. Han behøver penge, våben, soldater eller i det mindste støtte fra politi og love. Er er ikke en tilfældighed, det er en dialektisk nødvendighed, som

fører eventyreren til at vise velvillighed overfor alle regimer, som forsvarer en klasse eller et partis privilegier, og i særdeleshed over for autoritære og fascistiske regimer.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.62)

Udadtil anskuet, ser eventyreren ud som det ultimative mål for friheden. Men nærmere beskuet er denne stadig dybt afhængig af større ordnende strukturer, som tillader eventyrerens holdning – og er således endnu ikke fri. Eventyreren er altså på samme tid frihed og resignation, idet denne er nødt til at bøje sig overfor autoritære regimer for at beholde friheden til at jagte visse goder – som rigdom og fritid og fornøjelser. De Beauvoir skriver, at eventyreren bærer kimen til en diktator i sig, idet denne har brug for tilhængeres, undersåtters, anerkendelse for at se sig selv som fri (De Beauvoir, 1947/1997). Eventyreren oplever sig selv som fri, idet denne ikke, som alvorsmennesket, sidder fast i en alvorsverden. Men dette sker kun, idet eventyreren tvinger andre til at anse denne som friere end dem, ved at udnytte andre. Eventyreren er et menneske, som ser andre som midler til at nå sine egne mål. I takt med at eventyreren kommer længere frem, fremstår denne som mere og mere fri og fuldkommen. Det er igennem andres beundring, at eventyreren tror at være på ret spor.

”Men hvis han i ond tro vægrer sig mod at denne subjektivitet transcenderer sig med andre, lukker han sig inde i en falsk uafhængighed, som i virkeligheden vil være et afhængighedsforhold. [...] Hans fejltagelse er at tro, at man kan gøre noget for sig selv uden de andre og endog mod de andre.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.63-64)

Eventyrerens forestilling om, at være mere fri ved at benytte andre blot som midler til at opnå sine mål, er altså ond tro. Ved at indtage denne holdning, gør eventyreren sig afhængig, både af andre og altså større strukturer. Ved at reducere andre til midler, tror eventyreren at kunne gøre noget for sig selv, gøre sig selv uafhængig. Men for at blive autentisk fri, kræver det, at man transcenderer sig med andres transcendens og ikke mod den. Det betyder altså, at man ikke reducerer andre til den blotte væren, men ser dem som mennesker, med den transcendens det betyder. For at eventyreren kan blive autentisk fri, kræver det at denne bliver bevidst om sin egen friheds virkelige krav – altså at denne kun kan ville sin egen frihed, ved at beslutte sig for at forlænge sin egen frihed gennem andres (De Beauvoir, 1947/1997). Eventyreren ønsker at være fri, og beror for dette på andres anerkendelse af dennes frihed. Hvis andres anerkendelse dog skal have nogen reel betydning, kræver det, at de tillige er frie – hvis en lærer tvinger sine elever til at sige, at hun er verdens bedste lærer, betyder det intet, det gør det kun, hvis de af egen fri vilje tilkendegiver det. Man må således respektere andres frihed og handle på en sådan måde, at de også får mulighed for at frigøre sig, for at være autentisk fri – frihedens forøgelse bliver det ultimative mål og rettesnor. Denne lov sætter grænser for handlinger og giver dem et konkret indhold.

”Hensides den forkastede alvor genfinder man en autentisk alvor.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.61)

Altså, ved at forkaste alvorsverden, og gå videre end nihilistens og eventyrerens holdning, finder man en absolut rettesnor for en eksistentielistisk etik – som altså er frihedens forøgelse. Det betyder, at enhver handling bør have som sigte at forøge den totale frihed i verden. Eventyrerens handlingers mål er at øge sin egen frihed, på bekostning af andres, som bliver til de blotte midler. Dette skaber en tilsyneladende frihed, men i virkeligheden er det blot et bredere afhængighedsforhold. Eventyreren må altså, for at blive autentisk fri, blive klar over, at for selv at være fri, må dennes medmennesker tillige være frie. Dermed følger også, at det kun er individer, der indtager en autentisk holdning til sin grundlæggende frihed, som er i stand til at skabe frie individer. At frihedens forøgelse bliver til en autentisk alvor, betyder at det er friheden i sig selv, som med rette kan udgøre individets alvorsverden, uden at det altså bliver en inautentisk holdning. De ovennævnte holdninger er dem, De Beauvoir klarest definerer, udover disse nævner hun 'kunstneren' og 'kritikeren' som ikke vil blive uddybet her, da der er tale om mindre forskelle og nuancer.

"Der findes ingen mulighed for mennesket til at flygte bort fra denne verden; det er i denne verden, at det moralsk set skal realisere sig samtidig med, at det undgår de farer, som vi netop har gjort opmærksom på. Det er nødvendigt, at friheden projicerer sig mod sin egen virkelighed gennem et indhold, hvorfra den grundlægger sin værdi; et mål får kun værdi gennem den vendt sig mod den frihed, som har sat det, og som vil sig selv gennem dette mål." (De Beauvoir, 1947/1997, s.69-70)

Menneskets verden er tvetydig, på én gang objekt og transcendens, men mennesket må tage denne tvetydige eksistens på sig og ikke forsøge at skjule det ene eller andet aspekt af den. Det er i denne tvetydige verden, at individet skal realisere sig selv, blive sig selv autentisk, ved at indtage en autentisk holdning til sin grundlæggende frihed, og altså undgå de inautentiske holdninger beskrevet ovenfor. Den autentiske holdning kræver, at friheden bliver det absolutte mål for menneskelige handlinger. At mennesket ser, at det er frit, og oplever denne frihed som et positivt kald til at skabe sin egen essens. Friheden vender sig mod sig selv, og bliver sit eget mål. At det autentisk frie menneske i sin handling er klar over, at det er menneskets frie valg som får mening til at dukke op i verden, og har bevarelsen af denne lidenskab for øje. I lærergerningen vil det f.eks. betyde, at man ikke forsøger at opdrage med en bestemt tilpasning for øje, at målet med opdragelsen f.eks. er at begå sig i et bestemt socialt system. Derimod bliver målet at understøtte og opmuntre en elev i valgsituationer, hvor læreren altså ikke forsøger at styre valget, men snarere understøtter det, at valget og ansvaret (på)tages. Og videregive de evner og kompetencer som det kræver, at kunne frigøre sig på autentisk vis.

"Selv at ville være fri betyder, at man også vil, at de andre skal være frie; denne vilje er ikke en abstrakt formulering, den anviser den enkelte konkrete handlinger, der skal udføres." (De Beauvoir, 1947/1997, s.72)

For at ens egen frihed skal være autentisk, kræver det, at friheden forlænges gennem handlen i verden, og at man handler således, at det ikke forhindrer andre i også at være frie, i også at transcendere den situation, de befinder sig i. Altså kan man kun være autentisk fri i en verden hvori man er omgivet af andre frie mennesker, som anerkender en som sådan, frihed har et element af samskabelse. Friheden viser altså en konkret rettesnor for de konkrete handlinger der skal foretages. Friheden kan således kun realiseres ved at man engagerer sig i verden. Menneskets stræben mod frihed, afdækken af væren, tager form af afgrænsede og selvvalgte projekter (De Beauvoir, 1947/1997). At afdække væren, friheden, handler ikke om at nærme sig et bestemt mål, lykke, viden eller andet. Det drejer sig for mennesket, skriver De Beauvoir, om at forfølge sin eksistens ekspansion og at genvinde selve denne anstrengelse som noget absolut (78). Det er altså denne sin eksistens ekspansion, som beskriver frihedens udvidelse i det uendelige, gennem andre – denne anstrengelse er den autentiske alvor.

Teknikken

I moderne tider har brugen af teknik i skolen været et meget omdiskuteret emne. I dag synes der dog at være enighed om, at man må lære at bruge den nyeste teknologi for at kunne begå sig i den moderne verden. På samme måde er spørgsmålet om videnskaben altid present i skolen idet man ønsker at fastsætte pensum og kompetencer baseret på den nyeste forskning. Om videnskaben skriver De Beauvoir:

”Videnskaben dømmes sig selv til fiasko, når den forblændet af alvoren hævder at nå væren, at omfatte og besidde den; men den finder sin sandhed, hvis den betragter sig selv et tankens fri engagement i det givne, samtidig med at den med hver opdagelse ikke har til hensigt at smelte sammen med det opdagede, men i det se nye muligheder for opdagelse; så bliver dét, som ånden har som projekt den konkrete opfyldelse af dens frihed.” (De Beauvoir, 1947/1997, s.78)

Videnskabens sigte bør altså ikke være at nå frem til en væren, en alvorsverden, men bør i stedet betragte sig som en fri afdækken af væren, et frit engagement i verden. Det er dét, videnskab i sin essens er, en måde af afdække væren på, ikke et middel til at finde frem til en absolut væren. Opdragelsen må derfor indebære oparbejdelsen af et skeptisk, kritisk syn på videnskaben så man undgår, at videnskabens frembringelser ender med at udgøre en alvorsverden – at alt i verden kan forklares gennem kemien f.eks. For en lærer betyder det, at man selv må være klar over, at videnskaben blot udgør én måde at skabe mening i verden på. Man må afholde sig fra at opsætte og arbejde ud fra en fast, videnskabelig model for f.eks. barnets udvikling, da der ikke er nogen nødvendighed i dette. Vi så tidligere at nyttighed er et tomt begreb, det giver kun mening inden for en given alvorsverden. At hævde at en vis teknisk viden er nyttig, må ske under hensyntagen til, at det skal være meningsfuldt for den enkelte elevs tilværelse. Eleven skal dog have kundskaber, teknisk viden, nok til at begå sig i verden, idet man må vide hvor man er og hvordan

ting fungerer for at kunne forholde sig til disse. Men opbygningen af viden, for videns skyld, må ikke komme til at udgøre et mål i sig selv. Målet med videnskaben og oparbejdelsen af kundskab må til stadighed være den oprindelige afdækken af væren, som den repræsenterer.

Sammen med videnskaben bruges moderne teknik i overvejende grad i skolen, f.eks. Ipads og computere. Teknikken har det med, skriver De Beauvoir, gerne med at synes som en objektiv begrundelse for videnskaben. Det, at man i frembringelsen af mere og mere avanceret teknologi, berettiger den alvorsverden, som videnskaben udgør. Men teknikken er ikke i sig selv objektivt begrundet, idet den har som absolutte mål at spare tid, arbejde eller skabe mere komfort – og nyttighed af den ene eller anden art, har kun relativ betydning (De Beauvoir, 1947/1997). Teknikken, som f.eks. vil spare tid, forekommer, for Beauvoir, at være unyttig og absurd, da man ikke kan opsamle den besparede tid:

"[...] det er selvmodsigende at ville spare på eksistensen, som netop kun eksisterer, når den bruges, og det er let at påvise, at flyvemaskiner, maskiner, telefon og radio ikke har gjort nutidens mennesker mere lykkelige end tidligere generationer. Men i virkeligheden handler det ikke om at give mennesker tid og lykke; det drejer sig heller ikke om at standse livets gang, det drejer sig om at fuldbyrde det." (De Beauvoir, 1947/1997, s.78)

En begrundelse man kan forestille sig blive givet i forsvar for, at unge skal lære at begå sig digitalt, på computere osv., er, at den teknologiske udvikling ikke står stille og man må følge med for ikke at blive efterladt. Her gælder det altså om igen at huske på, at verden er en af-mennesket-villet-verden, og teknikken ikke har nogen objektiv begrundelse. En given teknologi er kun nyttig inden for en givet alvorsverden, som stiller det i relation til et givet mål. De Beauvoir påpeger også, at moderne teknologi ikke har gjort mennesker mere lykkelige. I relationen til teknologien og videnskaben må individet altså have for øje, at det ultimative mål for mennesket, er at fuldbyrde sin eksistens som sådan. Den er kun nyttig i det omfang den muliggør individets egen frigørelse. Teknikken har også en anden funktion:

"[...] en 'oplyst' kapitalismes kneb vil være at få ham til at glemme denne bekymring om sand retfærdiggørelse ved at tilbyde ham, så snart han forlader fabrikken, hvor et mekanisk arbejde opsluger hans transcendens, den underholdning som får denne bekymring til at forsvinde: [...] indfanger arbejderen ved hjælp af sport, al slags tingeltangel, biler og køleskabe." (De Beauvoir, 1947/1997, s.85)

Den konstante strøm af ny teknik, som lover at gøre livet lettere og sjovere osv. er blot distraktioner, som, på den ene side, har til formål at få individet til at glemme at beskæftige sig med sin egen frigørelse. Og på den anden bliver udviklet med frihed som tilsyneladende drivkraft, altså at nyere teknologi kommer til, så vi kan spare tid, så vi kan bruge den på vigtigere ting, men:

"intet er nyttigt, hvis det ikke er nyttigt for mennesket. [...] Og intet er nyttigt for mennesket, hvis mennesket ikke er i stand til at definere sine egne mål og værdier, hvis det ikke er frit." (De Beauvoir, 1947/1997, s.93)

For at man således kan hævde, at noget skulle være nyttigt, er det nødt til at blive udarbejdet i en verden, hvor mennesket er i stand til at formulere deres egne mål, ellers er nyttighed blot et tomt begreb.

Opsummerende skriver De Beauvoir:

"Det er igen nødvendigt at minde om, at det højeste mål, som mennesket bør stræbe imod, er den frihed, det eneste der kan udgøre den grundlæggende værdi for ethvert mål; komfort, lykke og alle de relative goder, som definerer de menneskelige projekter, må underordne den ubetingede forudsætning for virkeliggørelsen. Et enkelt menneskes frihed bør tælle mere end en bomuld- eller gummihøst." (De Beauvoir, 1947/1997, s.108)

Friheden står i De Beauvoirs, som i Sartres. filosofi som det højeste mål, som alle andre mål således skal underordnes. Alle andre mål, som mennesket kan stræbe efter og finde ønskværdige, er alle sammen blot relative mål, hvis ikke mennesket er frit til selv at definere, vælge sit mål. For læreren betyder det, at denne må have sin egen og sine elevers frigørelse som mål for opdragelsen. Den direkte disciplin, altså der hvor læreren griber ind i barnets frie eksistens, skal benyttes på en sådan måde, at den peger mod friheden. Vi skal kun respektere friheden når den peger mod friheden og ikke når den farer vild, flygter eller opgiver sig selv (De Beauvoir, 1947/1997). Disciplinens formål er altså at dirigere barnet til en handlemåde som leder til, at den er i stand til at bære ansvaret for sin frihed og ikke flygte fra den.

UDBRÆNDTHEDSSAMFUNDET

I sit værk *'The burnout Society' (2010)* tegner den Sydkoreanske filosof, Byung-Chul Han, et tidsbillede af den senmoderne tidsalder, og dennes lidelser. Hans analyse tager sit udgangspunkt i en patologisk beskrivelse af samfundet samt de forskellige samfunds- og menneskesyn er indlejret heri. Hver tidsalder, indleder han værket, har sine lidelser, som er med til at give et indtryk af samfundet som helhed (Han, 2010/2015). Han bemærker altså, at der i hver tidsalder er en gennemgående række, eller type, af patologier, som langt hen ad vejen afspejler den måde hvorpå man i en given tid har indrettet samfundet. Det forrige århundrede var, skriver Han, således den immunologiske tidsalder, med forskellige sygdomme og infektioner, f.eks. den spanske syge, mæslinger eller polio, som vi takket være antibiotika er kommet til livs. Den immunologiske tidsalders, det 20. århundredes, patologier kom således udefra, det var en bakterie eller virus, som angreb legemet. Han beskriver senere de to poler som hhv. positivitet og negativitet, som immunologisk set betyder, at sygdommen for legemet fremstår som en negativitet, noget der modarbejder legemet – således bliver det, som ikke er udefrakommende til positivitet, altså det samme, og gode, raske, ønskværdige. Den immunologiske tankegang, påpeger Han, rækker dog ud over den medicinske tankegang og dækker desuden det forrige århundredes forhold til det sociale og kollektive liv. Dette manifesterer sig i den idé, at alt der er fremmed, skal bekæmpes – fremmedhed bliver til negativitet (Han, 2010/2015). En analogi der er let at forstå, i lyset af den kolde krigs klare skel mellem f.eks. den vestlige kapitalisme og østlige kommunisme, eller større tilstrømning af udenlandske. Man har i det 20. århundrede altså bemærket, at sygdomme skyldes noget udefrakommende, som bevirker at legemet bliver sygt. Denne tankegang breder sig, mener Han, til de politiske lag, hvor alt, der ikke er med os, er imod os. Således handlede det sidste århundrede om at skelne mellem det gode og det onde, ude og inde, ven og fjende – det var præget af den kolde krigs retorik. Men den senmoderne tidsalders sygdomme er ikke f.eks. polio eller den spanske syge. Det, som kendetegner vores moderne tidsalder, er neuroser, ADHD, borderline, bipolar, depression og udbrændthed - som alle skyldes neuroner i hjernen (Han, 2010/2015). Disse lidelser, skriver Han, skyldes ikke negativiteten af noget fremmed, men derimod et overskud af positivitet (Han, 2010/2015). Grundet medicinske landvindinger, ved man i dag, at de psykiske lidelser ikke skyldes noget udefrakommende, som en bakterie eller en virus, det skyldes derimod noget i individet selv, noget i individets neurale netværk. Også denne tankegang breder sig altså med tiden til den kollektive og politiske bevidsthed, hvor der samfundsmæssigt er sket et paradigmeskifte, hvor fremmed- og andethed mere og mere viskes ud – hvilket resulterer i mindre og mindre negativitet og dermed følgende overskud af positivitet.

"The positivation of the world allows new forms of violence to emerge. They do not stem from the immunologically Other. Rather, they are immanent in the system itself [...] Neuronal violence leading to psychic infarctions is a terror of immanence." (Han, 2010/2015, kap. 1)

Altså, I det forrige århundrede stod vesten, samfundsmæssigt set, over for 'the immunological other' som f.eks. var kommunisterne. De, som ikke var på de vestlige samfunds side, var en fjende, som måtte bekæmpes, som et fremmedlegeme bekæmpes af immunforsvaret i kroppen. I dagens samfund, er denne fremmedhed imidlertid I højere grad udvisket, vi står således over for mindre negativitet, mindre, som modarbejder det kollektiv, vi er en del af, færre direkte fjender – den, om man vil, klassiske form for vold, ven mod fjende. I dag har vi mindre af denne slags vold, idet negativiteten, det fremmede, er blevet mindre - vi er patologisk mindre udsatte for bakterielle og virale sygdomme, og samfundsmæssigt står vi, i overvejende grad, ikke i åben krig med hinanden. Dette betyder dog ikke, at vi ikke ser vold i dagens samfund, blot stammer denne vold ikke fra det fremmede, negative, men fra positiviteten selv, altså fra det samme.

"The violence of positivity does not deprive, it saturates; it does not exclude, it exhausts. That is why it proves inaccessible to unmediated perception." (Han, 2010/2015, kap. 1)

Positivitetens vold, frarøver ikke. Som beskrevet ovenfor, er negativiteten noget, som frarøver legemet, eller kollektivet noget, det modarbejder det. Negativitetens vold består, som citatet beskriver, i at frarøve og ekskludere, oplevelsen, eller opfattelsen af, at det fremmede tager noget fra mig, positivitetens vold består derimod i, at denne over-mætter individet, og kollektivet, samfundet. Der er altså ikke nogen negativitet, der kan sætte en klar grænse, et klart skel: *"Unlimited can is the positive modal verb of achievement society"* (Han, 2010/2015, kap. 1). I dagens samfund er idéen om, at noget skulle være udenfor rækkevidde, nærmest utænkelig. Immunologisk set, betyder det altså, at immunforsvaret ikke er i stand til at se og bearbejde de patologier, depression, ADHD, udbrændthed, som positiviteten medfører. Samfundsmæssigt betyder det tillige, at vi ikke kan bekæmpe disse patologier som en fremmedhed, men derimod må vende os mod positiviteten, legemet, kollektivet selv, for at se ophavet til disse patologier. Altså overgangen fra den immunologiske til den neurale tidsalder. Som nævnt ovenfor, mener Han, at de patologiske tendenser i en tidsalder forplanter sig i et samfunds opbygning. Det forrige århundrede så således også langt mere autoritære samfund og arbejdspladser, end generelt er tilfældet i dag.

"Prohibitions, commandments and the law are replaced by projects, initiatives, and motivation. Disciplinary society is still governed by no. its negativity produces madmen and criminals. In contrast, achievement society creates depressives and losers" (Han, 2010/2015, kap. 2)

Før var samfundet, fra dets normer til dets arbejdspladser, i høj grad kontrolleret af påbud og love. F.eks. sociale normer om påklædning, man viste ikke ankler hvis man var en dame og mænd gik med hat, eller man henviste til bibelens autoritet i sin ageren, på fabrikker stod chefen og kontrollerede og man blev disciplineret herefter. Det er dette samfund Michel Foucault (1926-1986) beskriver i sine værker om f.eks. fængslets eller galeanstaltens historie – det disciplinære samfund. Dette samfund regeres af et nej, altså af en lang række bud og love, som man straffes af en ekstern autoritet, politiet, lægen eller kirken, for ikke at overholde. Dette samfund har ikke til hensigt at skabe individer, som er i stand til at opretholde loven, men blot at straffe dem, som bryder den, som altså bliver til hhv. galninge og kriminelle. Altså igen immunforsvaret, der bekæmper de elementer, der er i modstrid med legemet, som modarbejder det. I dag er vi imidlertid på vej bort fra det disciplinære samfund, over mod det, Han kalder for *'achievement society'*, altså præstationssamfundet. I dette samfund er de disciplinære love og påbud, som det fremgår, erstattet af projekter, initiativer og motivation. Individet går fra, i det disciplinære samfund at være det adlydende subjekt, til at blive det præsterende, opnående subjekt (Han, 2010/2015). I dag har individet således i højere grad end det var tilfældet i det foregående århundrede, mulighed for selv at formulere sine projekter, det skal ikke længere blot adlyde. Det vil altså sige, at vi i dag står fra en situation, hvor man i langt mindre grad end det var tilfældet tidligere, har en situation, hvor en arbejdsgiver eller en betjent, står som en negation i form af påbud og normer. Derimod står individet i dag som et præstationssubjekt med sine egne mål og projekter, og arbejdsgiveren og samfundet står som en forlængelse af dette ønske, altså langt mere positivitet. En arbejdsplads, eller en skole, fremstår altså ikke længere som en autoritet, der pisker sine arbejdere eller elever, men fremstår som det middel, der kan hjælpe individet med at nå sine mål. Dette skaber altså det overskud af positivitet, som Han forklarer, medfører de neurale lidelser, som kendetegner den moderne tidsalder. Da individet selv er ansvarligt for at fastsætte og jagte sine egne projekter og mål, fremstår subjektet, såfremt dette mål ikke indfries, tilbage som taber. Dem, som ser ud til at nå sine mål, fremstår som vindere af den konkurrence der internaliseres. På en fabrik i det disciplinære samfund, kan man forestille sig, at en given arbejder, som knokler hårdere end de andre, ikke anses som en vinder, idet denne blot fremhæver hvor langsomt de øvrige arbejder, som således piskes hårdere af fabriksejeren – her er den, der arbejder hårdere, altså ikke en vinder, socialt set. Men når denne fabriksejer ikke længere står der, og individet har internaliseret den tankegang, at det er nødt til at arbejde, for at nå de mål, det selv har fastsat, og samtidig kan se, at der er nogen, der arbejder hårdere, er det nærliggende at tro, at de, der arbejder hårdere, er dem, der har mest succes. Således er det ikke fabriksejeren, der svinger piskan, men derimod præstationssubjektet selv, som altså kæmper, for ikke at blive en taber, kæmper for ikke at fremstå som den, der formår mindst. Dette skaber, som beskrevet i citatet oven for, et samfund med tabere og individer, som arbejder til de er helt udkørte, for at fuldbyrde det projekt, som

deres tilværelse er blevet til. Heri består altså den over-mætning af positivitet, som det moderne samfund lider under – det er ikke fabriksejeren, men projektsubjektet selv, som gør det sygt. Han forklarer videre:

“The positivity of can is much more efficient than the negativity of should. Therefore, the social unconscious switches from should to can. The achievement-subject is faster and more productive than the obedience-subject.” (Han, 2010/2015, kap. 2)

Det at have nærmest uendelige muligheder – ‘the positivity of can’, idet mulighederne kommer fra individet selv, og ikke noget eksternt – er altså mere effektivt end negativitetens påbud. Det kollektivt ubevidste, alá Jung, skifter altså fra ‘bør’ og ‘skal’, til ‘kan’. Han peger her på, at dette skift delvist er ledt af økonomiske interesser, altså den måde, vi har tilrettelagt den kapitalistiske produktionsform i moderne tider. Det er langt mere effektivt af have en arbejdskraft som af sig selv, motiveret af egne projekter, arbejder så hårdt de kan, i stedet for at skulle overvåge dem og tvinge dem til det (Han, 2010/2015).

Den vold som udøves i det moderne samfund, er altså ikke, i overvejende grad, ifølge Han, en vold som udøves af eksterne faktorer, men derimod en vold som er internt i systemet (Han, 2010/2015). I det forrige århundrede så man, f.eks. i forbindelse med provo-bevægelsen i Amsterdam i 60’erne eller på fabrikernes arbejdsvilkår, en helt tydelig vold, hvor en autoritet, en politistyrke eller en fabriksejer, som havde autoritet til at udøve fysisk, og økonomisk, vold. Også i skolen førhen var læreren en autoritet, som kunne benytte fysisk vold efter forgodtbefindende. Her betyder vold altså en direkte brug af magt overfor et eller en gruppe af individer. Den type vold, ser man altså imidlertid ikke så meget af i moderne tider – med visse undtagelser f.eks. i USA’s BLM-demonstrationer. Den vold Han beskriver i dag, er altså en anden type vold, positivitetens vold. Man kan måske forestille sig en ballon som pustes op indtil den sprænger. Her er det ikke noget udefrakommende der tvinger den til at sprænges, men derimod det, den er fyldt af, som til sidst ender med at sprænge den, for meget af det samme. Det samme sker for individet. Individet har i dag uanede muligheder for at skabe sit eget liv. Han beskriver, at det betyder et imperativ om at blive sig selv, men også et konstant pres for hele tiden at være i gang med et projekt og være i gang med at udvikle sig selv (Han, 2010/2015). Luften, som får ballonen til at sprænge, er altså for individet det konstante, internaliserede udviklings-krav – for meget af sig selv. Det er det, der får individet til at tabe pusten – en depression af individet.

“The depressive human is an animal laborans that exploits itself – and does so voluntarily, without external constraints.” (Han, 2010/2015, kap. 2)

Nu er det ikke længere en fabriksejer som har en kvote som arbejderens skal opnå, men derimod i individets egen interesse at udnytte sig selv – som det altså gør helt frivilligt og af sig selv. Det er altså det, at det

moderne individ netop ikke har en direkte autoritet som undertrykker, men det, at det i sig selv har et imperativ om hele tiden at skulle opnå, som gør, at Han kalder vores moderne samfund for 'udbrændthedssamfundet'. Det er når individet ikke længere formår at leve op til det konstante pres om at præstere, at det bliver sygt. Fraværet af en ekstern autoritet betyder, at individet er frit, og det er denne frihed, som individet jager og udlever gennem fastsættelsen og stræben efter projekter af forskellig art. Det moderne præstationssubjekt er sin egen herre (Han, 2010/2015). Men paradoksalt nok, er det netop denne frihed, som gør, at fraværet af ekstern autoritet, ikke gør, at individet er mere frit, eller bevæger sig mod mere frihed. I det moderne positive samfund bliver friheden til det, Han kalder, tvangs-frihed:

" [...] The achievement subject gives itself over to compulsive freedom – that is, to the free constraints of maximizing achievement. Excess work and performance escalate into auto-exploitation. [...] The exploiter is simultaneously the exploited." (Han, 2010/2015, kap. 2)

Præstationssubjektet kan alt, har alle muligheder for at få det bedste ud af tilværelsen. I denne tilstand af 'unlimited can' bliver det altså en pligt, et imperativ, *at gøre*. Præstationssubjektet må hele tiden handle og være i gang med at udnytte denne frihed. Hvis man altså ikke hele tiden udnytter sit potentiale for udvikling og maksimering, har man tabt løbet, man ryger bagud. Den tilsyneladende frihed udmønter sig altså i at individet bliver sin egen slavepisker. Den brasilianske filosof Paolo Freire (1921-1997), som har beskæftiget sig med uddannelsen og frigørelsen af fattige brasilianske bønder, beskriver i sit værk *'De undertryktes pædagogik'* (1968) at de fleste af de bønder, han underviste, så det, selv at blive gårdejer, som topmålet for frihed. De havde, forklarer Freire, internaliseret dialektikken udnytter-udnyttet, og således var topmålet af frihed, at blive én som udnytter andre (Freire, 1968/1972). Denne dialektik ser vi altså også internaliseret hos det moderne præstationssubjekt, som bliver sin egen udnytter og sin egen udnyttet, på én gang herre og slave. Den frihed det moderne menneske altså har og står overfor, er en paradoksal frihed, der med det samme bliver til vold.

Den overflod af positivitet, de uanede muligheder for individet, der kendetegner det moderne samfund, skriver Han, kommer også til udtryk ved den overflod af stimuli, impulser og informationer som kendetegner den digitale æra (Han, 2010/2015). Vi har i dag, påpeger Han, en 'opmærksomhedskøkonomi' idet opmærksomheden er blevet en eftertragtet vare. Fordi vi har frit valg, og myriader af informationer tilgængelige, er der altså en benhård kamp om individets opmærksomhed. En udvikling som igen er drevet af moderne kapitalistiske produktionsformer, hvor bl.a. meget handel og annoncering er rykket online. Desuden fordrer den stigende arbejdsbyrde, det moderne præstationssubjekt lægger på sig selv, en særlig holdning ift. tid og opmærksomhed – herunder det, vi kender som multitasking (Han, 2010/2015). idet individet er frit til at vælge, må det altså, foruden hele tiden at præstere, også være opmærksom på hvilke

muligheder der åbner sig, hvilke andre projekter det kan kaste sig over. Multitasking er dog, skriver Han, er ikke et tegn på fremgang, for det moderne menneske, snarere er det et tegn på regression idet multitasking er et kendetegn for vilde dyr og er en evne der er uundværlig for at overleve i vildniset idet dyret skal holde øje med både f.eks. byttedyr og sin mage – det er derfor dyr er ude af stand til kontemplativ fordybelse (Han, 2010/2015). Præstationssubjektet er altså et jaget dyr, der bliver tilbudt muligheder fra hver side, socialt og digitalt, og det er nødt til at være i stand til at multitask. Dermed følger altså, påpeger Han, at præstationssubjektet ikke er i stand til at nå ind i en kontemplativ fordybelse. Denne kritik henter Han hos Hannah Arendt (1906-1975), som i sit værk *'De Menneskelige Vilkår'* (1958) skelner bl.a. mellem hhv. *'vita activa'* og *'vita contemplativa'*, det aktive liv og det kontemplative liv. Arendt peger, ifølge Han, på, at det aktive liv, handlingsmennesket, i dag har forrang over for det kontemplative menneske. For Han består vigtigheden af evnen til fordybelse i det faktum at, kultur-dannelse kræver et miljø, hvori fordybelse og kontemplation er mulig. I det moderne samfund bliver den kontemplative opmærksomhed imidlertid udskiftet med en anden type opmærksomhed – en *'hyperopmærksomhed'*. Denne hyperopmærksomhed, er karakteriseret ved hurtige skift imellem forskellige opgaver og information – såkaldt multitasking. For individet medfører denne type opmærksomhed en mangel på kreativitet.

" Since it also has a low tolerance for boredom, it does not admit the profound idleness that benefits the creative process." (Han, 2010/2015, kap. 3)

Manglen på den kontemplative fordybelse betyder altså at det moderne menneske mister evnen til at kede sig. Han påpeger i citatet ovenfor, at det netop er i kedsomheden og inaktiviteten, at kreativiteten trives. I den kritiske teori, navnlig i Herbert Marcuses (1898-1979) værk *'Eros og Civilisationen'* (1955), er den menneskelige kreativitet lig med *'eros'*. Menneskets eros-impuls er, groft sagt, den skabende impuls i menneskets væren, som på den ene side er med i skabelsesprocesser, og på den anden side er den, der muliggør relationer til andre mennesker. Det er med eros-impulsen, at barnet kaster sig ud i fantastiske opslugende lege og kreative processer. Marcuse fortæller videre hvordan eros impulsen svækkes i takt med alderen og især den kapitalistiske produktionsform, som skaber det, han i værket *'Det én-dimensionale menneske'* (1964), kalder, det én-dimensionale menneske, som enten er forbruger eller producent. For Han, repræsenterer kreativiteten den skabende proces, som er med til at skabe kultur, som skaber noget nyt. I et samfund, hvor der er en udpræget mangel på kedsomhed og kreativitet, er der altså en udpræget mangel på nytænkning, og kontemplation. Dertil producerer et hektisk miljø, som det vi har i dag hvor vores opmærksomhed altså deles i uendeligt mange retninger, intet nyt. Et sådan samfund reproducerer og accelererer derimod det, der allerede er der (Han, 2010/2015). I takt med at roligheden, den kontemplative fordybelse, forsvinder, skriver Han, forsvinder også det, han kalder *'gaven at lytte'*. Vi har i dag skabt *'det*

aktive fællesskab' – et fællesskab af præstationssubjekter – som står i diametral modsætning til *'det lyttende fællesskab'* (Han, 2010/2015). 'gaven at lytte' er den betegnelse, Han bruger om individets evne til dyb kontemplativ koncentration - som det hyperaktive ego altså ikke er i stand til. Han illustrerer hvordan denne evne til kontemplation er forbundet med kreativitet, ved at beskrive en gåtur:

"If a person experiences boredom while walking and has no tolerance for this state, he will move restlessly in fits and starts or go this way and that. However, someone with greater tolerance for boredom will recognize, after a while, that walking as such is what bores him. Consequently, he will be impelled to find a kind of movement that is entirely different." (Han, 2010/2015, kap. 3)

Et præstationssubjekt som har en betydeligt nedsat tolerance overfor kedsomhed, som følge af den konstante splittelse af dennes opmærksomhed, vil altså blive rastløs og gå forvildet rundt. Her vil personen med øget tolerance over for kedsomhed og evne til kontemplation altså forstå at det er det at gå, som keder personen. Præstationssubjektet er altså ikke i stand til at standse op og indse, at det er det konstante pres om at gå, at præstere, som gør det restløst, derfor forsøger det hele tiden en ny retning, for at se, om det kurerer følelsen af restløshed. Den, som derimod er i stand til kontemplation, vil altså kunne gennemskue, at det er dette præstationspres i sig selv, som udmatter det. Og, idet kreativiteten beror på kedsomhed, være i stand til at formulere nye måder at bevæge sig på, indrette sit liv. Han indskyder at det muligvis er sådan at dansen er opstået, altså et individ som indså, at det var det at gå der var kedeligt og fandt en ny måde at gå på. Det moderne samfund er således et samfund, som fordrer individualitet, og mennesket i dette samfund er alt andet en passivt – det er tværtimod hyperaktivt, hyper-neurotisk og med et overaktivt ego (Han, 2010/2015). Han opsummerer det moderne samfund således:

"The society of laboring and achievement is not a free society. It generates new constraints. Ultimately the dialectic of master and slave does not yield a society where everyone is free and capable of leisure, too. Rather it leads to a society of work in which the master himself has become a laboring slave." (Han, 2010/2015, kap 3.)

Det moderne vestlige kapitalistiske samfund, er et samfund der i høj grad drejer sig op præstationer og arbejde. Selvom den direkte autoritet er erstattet af en ordning, hvor hvert individ er sin egen herre, betyder det ikke, at det er et mere frit samfund, hvor man kan slappe af. Snarere er individet nu blevet sin egen slavepisker i sin evindelige jagt på præstationer og projekter. Han forklarer, at det moderne menneske kalder sig selv for frit, når det i virkeligheden er bundet som Prometheus – låst fast i en intra-psykisk krig med sig selv (Han, 2010/2015). Præstationssubjektet ser altså fraværet af en herre, som frihed, men er ikke i stand til, at se, at det befinder sig i en tilstand, hvor det udnytter sig selv, og som med tiden vil gøre det sygt. Det

moderne præstationssubjekts liv er en søgen efter nydelse og frihed, dog en paradoksal frihed, som ender i selvudnyttelse og neurale sygdomme, som beskrevet ovenfor (Han, 2010/2015).

"Struggle no longer occurs between groups, ideologies, or classes, but between individuals [...] what proves problematic is not individual competition per se, but rather its self referentiality, which escalates into absolute competition." (Han, 2010/2015, kap. 7)

Altså lever vi i dag i et samfund hvori konflikten ikke kun består mellem klasser og racer, men tillige en konflikt imellem individer. Heri er altså også, at det overdrevne fokus præstationsindividet har på sig selv, sine egne præstationer, medfører, at det ikke længere, i store træk, ser sig som del af en større helhed, en gruppe eller en bestemt ideologisk faktion. Det er altså i langt højere grad, mener Han, enkeltindivider som er i konstant konkurrence med hinanden, altså at præstationssubjektet står alene mod andre præstationssubjekter og i hvert henseende søger at blive vinder af det givne projekt, som altså har form af en konkurrence. Som Han påpeger, er det imidlertid ikke konkurrencen som sådan der er problemet, men derimod det, at den munder ud i en overdreven optagethed med egoet. Således stammer moderne vold i langt højere grad fra konformt samtykke end dissens – altså at man bare gør, som man gør, konstant er aktiv og udnytter sig selv for konstant at præstere, og ikke gør oprør. Slutteligt skriver Han:

"The capitalist economy absolutized survival. It is not concerned with the good life. It is sustained by the illusion that more capital produces more life, which means a greater capacity for living." (Han, 2010/2015, kap. 7)

Den moderne kapitalistiske produktionsform er ikke i sig selv beskæftiget med idéen om det gode liv, det står den enkelte frit for at formulere dette. Det, denne produktionsform dog gør, er at opretholde en illusion om, at mere kapital, giver en øget kapacitet til at leve. Det er en illusion idet den frihed som den altså giver, munder ud i selvudnyttende, hyperaktive, multitaskende præstationsindivider, som stræber efter frihed imens de bliver syge af denne selvoptagethed. Det moderne menneske er således i en sær position, de har, i højere grad, fået frihed fra den direkte autoritet, nu er det op til individet selv at formulere og stræbe efter projekter. Det har imidlertid ikke givet dem større frihed. Altså er præstationsindividet i en position hvor autoritet og disciplin, i det forrige århundrede ikke gav frihed, og hvor fraværet af disse heller ikke har givet sand frihed. Den disciplin som præstationssubjektet har i sine bestræbelser på at blive fri, munder tværtimod ud i, at det udøver vold mod sig selv. Vi så også at det moderne individ i høj grad mangler evnen til kedsomhed og kreativitet, som altså er der, hvor nyskabelse sker – reproduktion og acceleration er det, den moderne, aktive livsstil skaber. Han ser altså en åbning i det kontemplative liv, som kan give individets disciplin en retning, idet den kontemplative kapacitet er en evne til at vælge fra, i stedet for en passiv modtagelse af impulser.

PRÆSTATIONSSUBJEKTET

Det senmoderne præstationssubjekt, som Han betegner det, er ikke længere et adlydende subjekt, individet har i dag løsrevet sig fra denne tilstand, og er i dag blevet sit eget projekt. Dette får dog ikke få udøvelsen af magt til at forsvinde. Vi så hos Han, at præstationssubjektet i dag har internaliseret en mentalitet, som får det til at præstere mere og mere, indtil sygdom. For Han at se, hænger udviklingen af en tidsalders patologier uløseligt sammen med den kapitalistiske produktionsforms og det kollektive ubevidste. Som vi så ovenfor, er det en paradoksal frihed det moderne præstationssubjekt befinder sig i, idet den frihed det har til at fastsætte egne projekter, og stræben efter disse, med det samme det folder sig ud, ender i et individ, som fastsætter et ideal, kæmper for at leve op til dette, fejler, og oplever nederlaget, gang på gang. Altså har mindskelsen af ekstern disciplin, forstået som en tydelig autoritær stat eller arbejdsgiver som udøver straffe, ikke gjort individet mere frit. Det har derimod ført til en nærmest sygelig selvdisciplin hos præstationssubjektet. Denne selvdisciplin er rettet mod de mål, som præstationssubjektet sætter for sig selv. For en umiddelbar betragtning lyder dette altså som den holdning, De Beauvoir beskriver som eventyreren. Dette er et individ, som altså er klar over, at det tilkommer individet selv, at få mening til at dukke frem af verden, og derfor kaster sig over det ene og det andet projekt, med samme 'passionerede ligegyldighed' – altså er eventyreren i mindre grad bekymret om målet med sine projekter, og er mere optaget af selve jagten, selve det at kaste sig over et nyt projekt. Vi så desuden, at Hans præstationssubjekt er meget selvoptaget og ligger i konstant konkurrence med både sig selv og andre mennesker. Dette betyder også, at præstationssubjektets relation til den anden, bliver enten som modstander eller middel til målet. Hos eventyreren var de andre ligeledes blot midler, som kunne udnyttes for at nå et bestemt mål. For en umiddelbar betragtning, kunne det altså se ud som om, at vi i det moderne samfund er befolket af eventyrere, som kaster sig ud i det ene, snart det andet projekt. Han bemærkede dog også, at den moderne oplevelsesøkonomi har medført at det moderne præstationssubjekt har en meget lav tolerance overfor kedsomhed – som følge af, at det konstant udsættes for impulser gennem digitale medier. Dette medfører et tab af evne til kontemplativ refleksion og dermed et tab af kreativitet – som altså er evnen til at få nye ting og metoder til at dukke op i verden. Den moderne oplevelsesøkonomi skaber altså ikke noget nyt, forklarer Han, den accelererer blot det, som allerede eksisterer (Han, 2010/2015). Vi så hos De Beauvoir, at det mest udbredte menneske var alvorsmennesket, som typisk var et ungt menneske, der blev konfronteret med sin grundlæggende frihed, følte angsten forbundet dermed og som følge heraf vælger at fornægte sin frihed til fordel for sine forældres eller anden autoritets alvorsverden (De Beauvoir, 1947/1997). En alvorsverden er et slags lukket system med en række værdier, som for dem, der tilslutter sig denne alvorsverden, fremstår som absolutte. Et alvorsmenneske er således et menneske, der begrundes sin eksistens med noget eksterne, henter sin berettigelse i en bestemt

alvorsverden. Barnet vokser op i sine forælders alvorsverden, men er endnu ikke et alvorsmenneske, idet det ikke er blevet konfronteret med valget – altså med at skulle forholde sig til sin grundlæggende frihed. Indenfor forældrenes alvorsverden har barnet mulighed for frit at udfolde sin lidenskab igennem leg, barnets handlen indenfor denne alvorsverden vedkommer kun det selv, har kun konsekvenser for det selv (De Beauvoir, 1947/1997). For præstationssubjektet drejer det sig om frihed, i form af det frie valg mellem forskellige projekter, projekter, som Han beskriver, som en restløs bevægelse fra det ene til det andet, i jagten på et bestemt ego-ideal. Man kan således beskrive præstationssubjektet som et alvorsmenneske, som henter sin berettigelse i en alvorsverden med værdier som vokser ud af hhv. den moderne kapitalistiske produktionsform og, ifølge Han, forholdet til fremmedhed. Værdierne i den alvorsverden som Han beskriver kan antages at være, præstation og konstant konkurrence. Det vil altså sige at præstationssubjektet er et alvorsmenneske som tror at finde en absolut berettigelse for sin tilværelse i den konstante præstation og konkurrence imellem præstationssubjekter. Mere konkret er præstationssubjektet altså et individ, som i ungdommen bliver konfronteret med sin grundlæggende frihed idet sprækkerne begynder at vise sig i forældrenes alvorsverden. Pludseligt står præstationssubjektet alene og ser, at der ingen absolut mening er med tilværelsen, men vælger at vende sig mod en alvorsverden, hvor man altså tilsyneladende kan hente sig en absolut berettigelse ved sine konstante præstationer. De Beauvoir beskriver, at det tilkommer mennesket at vende tilbage til den infantile verden. Man kan således betragte præstationssubjektets frie valg mellem projekter som en tilbagekomst til barnets verden. Når præstationssubjektet vælger at kaste sig over et nyt projekt, opstiller det et ego-ideal, som det altså henter fra den alvorsverden det er en del af. På samme vis som De Beauvoir beskriver, at barnet i sin leg opstiller roller, helte og skurke, som er hentet fra forældrenes alvorsverden. Ligeledes beskrev Han, hvordan konkurrencen ikke længere fandt sted mellem grupper og ideologier, men derimod imellem enkelte individer (Han, 2010/2015). Hvis præstationssubjektet fejler, går det således kun ud over det selv – ligesom når barnet leger. Den lidenskab hvormed hhv. præstationssubjektet og barnet kaster sig over nye projekter og lege er således indeholdt i en alvorsverden, hvor det kun går ud over individet selv. Dette billede afspejles også i det billede Han opstiller af de senmoderne patologier, depression og andre neurale lidelser, som netop stammer fra individets egen væren i verden og ikke noget fremmed, udefrakommende. Barnets tilstand skyldes uvidenhed og umodenhed, men alvorsmenneskets situation skyldes uvidenhed, ond tro, og/eller undertrykkelse. Den moderne opmærksomhedsøkonomi har medført at individet fastholdes i en konstant strøm af det samme idet det hindrer den menneskelige, skabende, kreative impuls (De Beauvoir, 1947/1997). Den digitale udvikling er altså med til at fastholde præstationssubjektet i den alvorsverden hvori denne befinder sig. Menneskets oprindelige lidenskab er den hvormed det får mening til at dukke frem af eksistensen, det den energi som mennesket kaster sig ud i verden med (De Beauvoir, 1947/1997). Men denne lidenskab bliver i

præstationssubjektet blot til den restløse gang, den meningsløse stræben, som altså foregår indenfor den samme alvorsverden, uden i egentlig forstand at bringe noget nyt til verden. Det moderne præstationssubjekt ser således i sine projekter ud som om, det er hævet op til eventyrerens niveau. Betragter man det dog nærmere, ser man at det trods alt stadig befinder sig på alvorsmennesket niveau. Der findes dog naturligvis eventyrere, som er de mennesker, der typisk udnyttede andre i bestræbelsen på de projekter det kastede sig over. I forhold til præstationssubjektet er eventyrene altså typisk dem, der profiterer på den ene eller anden måde, ved at fastholde andre i den konstante konkurrence og krav om præstation. Hans beskrivelse af den moderne kapitalistiske produktionsform, viser, at det er i arbejdsgivernes og i de moderne digitale mediers interesse, at præstationssubjektet opretholdes og fastholdes, da det skaber en selvdisciplinerende arbejdskraft som ikke evner at formulere nye måder at leve på – idet evnen til kontemplativ fordybelse svinder ind (Han, 2010/2015). Altså er det en paradoksal frihed som præstationssubjektet befinder sig i; det er i en alvorsverden med visse værdier og succeskriterier, det kan frit vælge, men friheden bliver med det samme til undertrykkelse. Det er, som Han forklarer, når egoet afskæres fra egoidealet, altså når det går op for individet, at det er ude af stand til at nå det mål det har sat, at det bliver deprimeret og udbrændt (Han, 2010/2015). Dette er den samme oplevelse som Beauvoirs alvorsmenneske oplever, når det afskæres fra sine mål, da vender det sig mod den nihilistiske holdning. Nihilisten er, som De Beauvoir skrev, det alvorsmenneske, som erfarer at der ikke findes nogen absolut mening med tilværelsen – det er altså resultatet af det nederlag præstationssubjektet oplever. Her findes der en åbning for individet. Nihilisten kan enten vende tilbage til en alvorsverden, altså benægte sin grundlæggende frihed og antage, at der er visse absolutte værdier i verden. Men nihilistens holdning åbner også for muligheden for at vende sig mod en mere autentisk fri holdning. Den nihilist, der erkender, at det er rigtigt, at der ikke kan gives nogen absolut begrundelse for tilværelsen, ikke nogen autoritet som kan fastsætte værdier, men som ikke vender sig bort fra denne frihed, tager de på sig og kaster sig ud i verden for at skabe mening, har taget et vigtigt skridt imod en mere autentisk holdning til sin frihed (De Beauvoir, 1947/1997). Det samme gør sig gældende for præstationssubjektet, som må frigøre sig af den alvorsverden, som kuer det, ved at frigøre sig, og påtage sig ansvaret for sine valg, og fravalg.

TEKNIKKEN

Både Han og De Beauvoir er kritiske overfor teknikken. Hos De Beauvoir kommer teknikken gerne til at fungere som en absolut begrundelse for videnskabens frembringelser i nyttighedens tegn. Dog er nyttighedsbegrebet et relativt begreb, som ikke kan hævde en absolut betydning – intet er nyttigt i sig selv. Det betyder altså at videnskaben begrundes sin egen eksistens igennem sine frembringelser, igennem teknikken. Dette er imidlertid ond tro fra videnskabens side, da den på denne måde tror at have en absolut berettigelse, når det kun er en relativ berettigelse. Her bliver videnskaben og teknikken således

kontrolværktøjer i en bestemt nyttigheds navn, inden for en given alvorsverden (De Beauvoir, 1947/1997). Han påpeger, som også De Beauvoir gør, at det moderne menneske ikke er blevet mere lykkelig af teknologien, tværtimod er den i dag med til at fastholde individet i en levevis, som gør det deprimeret og udbrændt (Han, 2010/2015). Her står evnen til at reflektere og vælge som vigtige kompetencer. Altså må præstationssubjektet reflektere over, i hvilket omfang dette kan benytte teknikken i sit eget frigørelsesprojekt.

DISCIPLINEN OG PÆDAGOGIKKEN

Ligesom menneskets eksistens, ifølge De Beauvoir, er skolens og lærerens position flertydig. På den ene side er skolen en institution, som er fyldt med autoritetspersoner, navnlig lærere. Skolen er af samfundet blevet tildelt den rolle at opdrage børn og unge mennesker. Der er fra politisk side et klart formål med skolen, som bl.a. er at skabe dannede individer. Lærere har således på forhånd et formål med eleverne, inden de overhovedet har set dem, i kraft af deres rolle som lærer. Det betyder også, at lærere indtager en rolle som de, der ved, og elever, som de der skal belæres. Dette lyder dog, for moderne ører, som et noget forældet skolesyn. Dette element er dog til en vis grad stadig present i skolen, f.eks. i tilegnelsen af teknisk viden, hvor der er korrekte, og ukorrekte svar og metoder. Her er læreren den som ved, og som skal putte sin viden ind i eleven. Også i forhold til lærerens autoritet, må lærerrollen, til en vis grad, tillige være én man lytter til og respekterer. Læreren fremstår således, og må fremstå, som autoritet, én man lytter til og lærer af. Heri dukker dog også det flertydige ved lærerrollen op, for det lød netop gammeldags at læreren blot var en man lytter på og som fylder viden ind i børns hoveder, det er der næppe en moderne lærer der vil skrive under på som sin holdning. I dagens samfund er pædagogikken dog i høj grad inspireret af den progressive eller frie opdragelse (Vestergaard, 1975). Fremkomsten af den progressive pædagogik i 1900-tallet, betød et opgør med den analytiske, behavioristiske pædagogik som i høj grad baserede sig på et videnskabeligt menneskesyn uden egentligt at fokusere på det enkelte barn (Vestergaard, 1975). Med De Beauvoirs blik, kan man bemærke, at den analytiske pædagogik begår den fejl, hun nævner at videnskaben har det med at gøre. Navnlig at videnskaben har det med at ende med at falde i en alvorens ånd, hvor den mener at dens frembringelser bestemmer menneskets væren, f.eks. udelukkende at betragte mennesket som biologi. Den progressive pædagogik medførte et skift fra en pædagogik baseret på et videnskabeligt menneskesyn, til en barncentreret pædagogik (Vestergaard, 1975). Denne pædagogik baserer sig på bl.a. filosofen Jean-Jacques Rousseaus (1712-1778) værk *'Émilie'* (1762). Heri uddyber Rousseau sit syn på barnet, barndommen og opdragelsen. Rousseau mener, at barnet fra naturens side er født med mulighederne for at blive et godt menneske, og alt påvirkning udefra, blot er med til at besudle denne

naturgivne renhed. Således består opdragerens rolle i at forstyrre den naturlige udvikling så lidt som muligt. (Vestergaard, 1975). Der er mange forskellige grene af den progressive pædagogik, men fælles for dem alle er principperne om aktivitet, at barnet skal udfolde alle sine sanser, selvvirksomhed, barnet er i stand til at beskæftige sig selv, og interesse, barnet er i stand til at fatte interesse for noget (Vestergaard, 1975). Den progressive pædagogiske tilgang betyder altså, overordnet set, et menneskesyn, hvor mennesket indeholder en masse unikt potentiale, som det blot skal understøttes i at udvikle. Her er lærerens rolle altså meget passiv, er blot den gartner der sikrer at frøet, barnet fra naturens side indeholder, får de rette betingelser for at gro – barnet har selv, fra naturens side de midler, det kræver at blive et godt menneske (Vestergaard 1975). Lærerens rolle er altså i dag, både, i et vist omfang, at blive set som en autoritet - i hvert fald den, som forstår at give de bedste rammer for barnets frie udvikling -men også at understøtte barnets frie udvikling, uden at påvirke det. Den progressive pædagogik, går således ud fra, at mennesket, i et vist omfang, indeholder det, der skal hjælpe det til at blive et godt menneske. Men samtidig skal det opfylde de krav, som stilles til eleven fra politisk side – hvorfor læreren i nogen grad kommer til at fungere som lovens autoritetsfigur. Som følge heraf kan der opstå situationer hvori barnets frie udvikling må guides. De politiske mål for uddannelsen er, såfremt man følger den kapitalismekritik som Han fremfører, tæt beslægtet med den kapitalistiske produktionsforms krav om arbejdsduelige individer (Han, 2010/2015). Her kommer det flertydige i den progressive pædagogik tydeligt til syne, idet barnets udvikling på den ene side er og skal holdes fri, men på den anden side har et klart defineret mål med uddannelsen. Man kan, ift. den progressive pædagogik tale om, at den bygger på det 'unlimited can' som Han beskriver, hvor alt er muligt for individet. Igennem den frie, progressive opdragelse oplever barnet, at det har mulighed, for at udfolde sig, det oplever sig måske endda tilskyndet hertil. Barnet vokser altså op i en atmosfære, som er præget af at kunne og ikke af begrænsninger. Når det er fra dette punkt, individet tager afsæt, kan denne tankegang internaliseres og udmønte sig i det præstationssubjekt, som Han beskriver, som vedbliver at føle kravet om evindelig udvikling.

I forhold til spørgsmålet om læringsparadokset kan man sige, at den type disciplin, der findes i den progressive pædagogik, har det med at føre til den paradoksale frihed, som følger med det 'ubegrænsede kan' som Han beskriver. Altså en frihed, som bliver til selvudnyttelse. Om det således er tidens patologier, som Han påstår, eller om det er senfølgerne af den progressive pædagogik, som munder ud i det præstationssamfund vi har i dag, hvor depression bliver mere og mere udbredt, er ikke åbenlyst. Men i det omfang opdragelsen udgør det fundament, fra hvilket vi tager afsæt i tilværelsen, er det nærliggende at forestille sig at den progressive pædagogik kan have en slagside, som f.eks. erkendelsen af at man faktisk ikke kan alt, og oplevelsen af ikke at udleve sit fulde potentiale. Det er desuden et menneskesyn betyder, at det ikke er op til individet selv at blive det menneske det er, hvis det således ikke oplever at have udlevet sit

potentiale, er det kun andre, det kan give skylden, idet det har været andres opgave at tilrettelægge omgivelserne gunstigt, og ikke individet selv. Når man i den progressive pædagogik taler om barnets fri udvikling, sker det på samme måde som barnets situation bliver beskrevet hos De Beauvoir. Hos De Beauvoir, befinder barnet sig i en alvorsverden, indenfor hvis rammer, det er frit til at udvikles sig og lege. Denne frie udvikling er dog guidet af et helt klart værdisæt og barnet har dels ikke mulighed for at undslippe denne, og henter dels de roller, det bruger i legene, herfra (De Beauvoir, 1947/1997). Fra eksistentielistisk side, er der altså ikke tale om, at barnet fra fødslen indeholder noget. Barnet er et produkt af den alvorsverden det vokser op i. Vi bemærker i den progressive pædagogik tillige en væsentlig forskel fra det eksistentielistiske menneskesyn. Fremfor det menneskesyn, at barnet fra naturens side indeholder ressourcerne til at udvikle sig til et godt menneske, er det eksistentielistiske menneskesyn, at mennesket fra starten af er intet. Det vil sige, at mennesket fra naturens side, intet er, det er et grundlæggende frit væsen, som det tilkommer at forme sin egen eksistens. Det er således kun igennem det frie valg, at individet er i stand til at formulere hvad dets væren betyder. Sartre bemærkede i øvrigt, at det kan være skadeligt at have ikke-realiserede drømme, da disse ikke positivt definerer mennesket, men blot resulterer i følelsen af nederlag (Sartre, 1946/1997). Ligesom Han bemærker, er tilfældet, når præstationssubjektet ikke lever op til ego-idealet (Han, 2010/2015). I den progressive pædagogik står barnet ikke over for valget. Det er valgt på forhånd. Barnet indeholder alt hvad det kan blive til. Derfor er det ikke blevet konfronteret med det faktum at mennesket altid er frit til at vælge, hvilket blot gør følelsen af nederlag endnu større da der ikke er andre at give skylden end naturen, som er helt uden for menneskets kontrol.

Målet med den tekniske læring, altså oparbejdelsen af viden, er i den progressive pædagogik at give barnet de optimale betingelser for at udfolde sit iboende potentiale, vurderet ud fra den seneste forskning inden for mange forskellige discipliner, samtidig med at opdragelsen lever op til de politiske mål. Formålet med teknisk viden i forhold til den eksistentielle frigørelse er at give individet nok viden til hhv. at kunne begå sig og frigøre sig, uden at viden bliver et mål i sig selv. Der er altså noget mere på spil i den eksistentielle dannelsesproces. Her er det, i det eksistentielistiske menneskesyn, at barnet står som intet og selv må vælge. Den moralske læring er således den viden, der gør individet i stand til at træffe det frie valg, og leve med disse konsekvenser – frem for den tekniske læring som snarere lærer barnet hvordan verden hænger sammen. De Beauvoir kalder ungdommen for det moralske valgs tid, så den moralske læring tilhører altså de evner, som gør individet i stand til at vælge den autentiske holdning. Vi så hos De Beauvoir, at videnskaben ikke må hæve sig op til en alvorsverden, men må bevare den oprindelige afdækken af væren som den er (De Beauvoir, 1946/1997). Det betyder, at den tekniske viden, barnet skal have, også hele tiden må vurderes i forhold til den afdækken af væren, som den enkelte frit vælger. Målet for den tekniske læring må ikke blive viden i sig selv, men at barnet lærer at bruge denne læring i sin egen frigørelsesproces. Denne

moralske læring tilhører en anden kategori end den tekniske viden. Man kan belære barnet om verdens realiteter, fremlægge alle data og de videnskabelige metoder, og stadig have et individ, der er ude af stand til at vælge. Det at vælge kræver moralsk læring som er den slags viden det kræver at svare på tilværelsesspørgsmål, som f.eks. 'hvordan bør jeg leve?'. I det progressive menneskesyn, indeholder barnet fra start af alle svarene og metoderne til at svare på disse. Men i det eksistentialistiske menneskesyn er det kun gennem de valg individet træffer i frihed. Altså erstattes det ubegrænsede kan, som er indeholdt i den progressive pædagogik, og i tidsånden generelt, med valget og den positive skabelse af individet, som det eksistentialistiske menneskesyn indeholder. Fra 'kan' til 'valg'. Det er også denne evne Han peger på, ved at foreslå at det kontemplative liv, *vita contemplativa*, bør gøre sin genkomst (Han, 2010/2015). Evnen til kontemplation, påpeger Han, er netop evnen til aktivt at vælge fra, og ikke blot en passiv tilværelse. At man i kontemplationen aktivt fravælger en masse irrelevante impulser, og vælger at fokusere på én bestemt ting, fra multi- til single-tasking. For barnet betyder det at det må understøttes i aktivt at vælge, hvad for et menneske det vil blive til, uden at der er et bestemt mål med opdragelsen, andet end at lære barnet netop at vælge. At vælge betyder også fravalg, at præstationssubjektet altså ikke befinder sig i et konstant pres om at præstere på alle arenaer, men kan vælge at præstere på den måde, som giver mening i den pågældende tilværelse.

Idet mennesket ikke på forhånd indeholder det, det vil blive til, men selv må vælge det, må barnet have de fornødne forudsætninger for at blive ved valget, og ikke vende sig bort fra det. Ligesom den progressive pædagogik, vil den eksistentialistiske således have fokus på barnets frigørelse. Blot vil hovedvægten i den eksistentialistiske opdragelse være på at understøtte barnet i valgsituationer. Altså at barnet må lære at vælge selv, reflektere over konsekvenser af valget, og lære ikke at afstå fra at vælge. Brugen af disciplin i opdragelsen må ledes af friheden som målet, idet læreren understøtter og opmuntrer til valget, og irrettesætter en flugt herfra.

LÆRER- OG LÆRINGSTYPER

På baggrund af De Beauvoirs filosofi, vil jeg her opstille tre lærertyper og hvilke læringstyper der kan udledes af disse.

Alvorslæreren

Alvorslæreren er, som navnet antyder, et alvorsmenneske. Denne lærertype har altså et helt klart værdisæt, som det igennem sin lærergerning forsøger at videregive i sine værdier. Denne lærers menneskesyn er altså, bestemt på forhånd, af en givet alvorsverden. Alvorslæreren minder om læreren,

som er inspireret af den analytiske pædagogik, som netop henter sit menneskesyn i videnskaben, og opstiller videnskabens resultater som idealer og absolutte størrelser, som alle kan og bør leve op til. Her vil den tekniske viden spille en udpræget rolle, da barnet skal fyldes af en mængde viden, som på forhånd er bestemt. Ligeledes vil disciplin her spille en væsentlig rolle i form af at få barnet til at passe ind i en bestemt kasse, uden særligt fokus på barnets individualitet. Dette lærer-elev-forhold har altså et udpræget undertrykkelses-element, da konformitet til lærerens alvorsverden her er det, der er i fokus – læreren er autoriteten, og eleven det adlydende subjekt – heri består alvorslærers moralske lære, adlyd. Det der undertrykkes i eleven, er den oprindelige lidenskab hvormed barnet kaster sig ud i verden. I det omfang barnets lidenskab ikke stemmer overens med lærers hensigt, må eleven blive konform, eller disciplineres. I denne læringsform er disciplinens formål ikke at skabe frie individer, som er i stand til at skabe mening med deres eget liv. Det er snarere at skabe individer, som inkarnerer bestemte værdier fra lærers alvorsverden. Da denne lærer- og læringstype baserer sig på et videnskabeligt menneskesyn, vil dens styrke givetvis være at skabe de bedst mulige rammer for individet, biologisk set. Ved at betragte mennesket gennem den behavioristiske psykologi/biologi, vil videnskaben med god sandsynlighed kunne skabe et optimalt rum for læring. Problemet består således i, at de objektive omgivelser kan komme til at opleves som den subjektive undertrykkelse (Sartre, 1946/1997). Selvom det altså på papiret er de bedste omstændigheder for læring, og det optimale pensum, kan det for eleven opleves som en undertrykkelse af dennes subjektivitet, af dennes frie udfoldelse.

Eventyrlæreren

Eventyrlæreren er den, der minder mere om den progressive pædagogik. Denne lærertype ved, at man ikke på forhånd kan opstille værdier og mål – ligesom eventyreren hos De Beauvoir ved det (De Beauvoir, 1947/1997). For eventyreren er det vigtigste at bevare friheden til at kaste sig over projekter. Ligesom i den progressive pædagogik, hvor det er vigtigt, at barnet bevarer den frie bevægelse til at udfolde sit eget projekt. Det er altså denne konstante frie udvikling, som er fokus for en eventyrlærer. Den frihed, som barnet menes at skulle udfolde, betyder en uforstyrrethed, som tillader at det potentiale, barnet har fra naturens side, kommer til udtryk. For en umiddelbar betragtning er det altså en solipsistisk frihed, selvom der er indeholdt demokratiske idealer i de fleste af de progressive pædagogiske retninger. Ligesom eventyreren mener at kunne frigøre sig alene, på bekostning af andre, er det op til individet selv at udfolde sit potentiale. Her bliver den tekniske lærings, og eventyrlærers, rolle at bistå den enkelte i denne udfoldning af sit potentiale, uden at gribe forstyrrende ind. Den moralske lære som her inviteres til, er den at vide at man indeholder alt potentialet selv, og det pålægger én selv at udfolde alt hvad man er, for at fuldbyrde sig selv. Når dette ikke lykkes, opleves det altså som et nederlag, som skyldes

omstændighederne – enten føler man det konstante pres som undertrykkende, eller også er der andre strukturer som modarbejder individets udfoldning. Eventyrlæreren og læringen er den læring, som udmønter sig i de ubegrænsede muligheder, som det moderne præstationssubjekt står overfor. Styrken ved denne lærer og læring, er, at den skaber individer, som evner at kaste sig ud i verden, kun med individets egen autoritet. Som vi så var tilfældet med den progressive pædagogik, skaber dette også individer, som kan alt, bortset fra at vælge fra. Det er individer som konstant føler presset om at præstere, og som derfor udmatter sig selv til sygdom.

Den autentiske lærer

På baggrund af det ovenstående er det nu muligt at udlede nogle principper, som den autentiske lærer må ledes af. Den autentiske lærer er en lærer, som selv er autentisk fri. Dette er en nødvendighed så vi hos De Beauvoir, da det at være autentisk fri, bl.a. betyder, at man vil friheden som sådan, også for andre (De Beauvoir, 1947/1997). Denne lærer vedkender sig altså det eksistentiale menneskesyn, hvori barnet fødes tomt, og i barndommen er et produkt af alvorsverden. læreren har således fokus på, gennem opdragelsen, at understøtte valget hos barnet, det må lære at vælge til og fra. Dette gøres med henblik på, at barnet en dag i ungdommen, vil stå over for det moralske valgs tid. Det at lære ikke at vige bort fra valget, og leve med konsekvenserne af et givet valg, hører under den moralske læring. Frem for den progressive pædagogik og eventyrlæreren, vil fokus ikke her være på at barnet skal udfolde iboende potentiale, men snarere at lære det at vælge hvem det vil være. Samt gennem fejltagelser lære, at det altid er muligt at vælge om. Den autentiske lærer overlader altså ligesom eventyrlæreren, i høj grad barnet til at udfolde sig. Der hvor den autentiske lærer dog bryder ind i barnets udvikling, er i de situationer, hvor barnet skal træffe de moralske valg, altså svare på spørgsmålet om hvordan man skal leve, og hvorfor værdier er, dem de er. Her vil læreren ikke agere som en alvorslærer, med en på forhånd givet værdi, som barnets valg bør underordnes, men invitere barnet til refleksion over sine mulige valg og konsekvenserne heraf. Det er i fremkomsten af disse spørgsmål, at De Beauvoir beskriver at sprækkerne viser sig for barnet (De Beauvoir, 1947/1997). Det er bl.a. ved selv at få lov til at formulere svarene på de tilværelsesspørgsmål som rejser sig i barndommen, at individet får det opdragelsesmæssige fundament, som muliggør at indtage en autentisk holdning, når det moralske valgs tid kommer. Den tekniske læring i den autentiske læreres regi, spiller således kun en rolle såfremt det gavner individets frigørelse. For at kunne frigøre sig fra visse rammer, må man først kende disse rammer og de muligheder der er, for at slippe fri. Vigtigst for den tekniske læring, som vi så i De Beauvoirs forhold til videnskaben, er, at den bevarer den oprindelige spontanitet hvormed den kaster sig ud i verden (Ibid.). For undervisningen i teknisk viden kan det betyde, at den må tilrettelægges på en sådan måde, at den bevarer barnets oprindelige lidenskab. Her må der altså

høj grad være fokus på, hvordan det enkelte barn på mest givende måde kaster sig ud i verden. vi så hos De Beauvoir, at intelligens og deslige ikke er givne kvaliteter, men måder at afdække væren på. Den tekniske viden må altså formidles så den tilgodeser, at der ikke er én ret måde at afdække væren på (Ibid.). Den moralske læring består hos den autentiske lærer både i at understøtte og videreformidle evnen til at vælge til og fra, med henblik på, at individet får de fornødne forudsætninger for at frigøre sig selv – samt forståelsen for, at det højeste og eneste mål mennesket bør stræbe efter, er friheden. Dermed følger ikke, at individet faktisk bliver frit, det er i sagens natur er valg som den enkelte frit tager – men som vi så hos De Beauvoir, er det altid ud fra den, man har været, at man vælger hvem man vil være (Ibid.). Ved at understøtte barnet og give det de evner, det kræver at vælge og håndtere angsten herfra, skaber man individer, som er i stand til at skabe en tilværelse med mening for dem selv. Individet bliver således den, der begrundet sin egen eksistens. Ved at vide, at mennesket kun er, hvad det gør sig til, formår individet at vælge til og fra. Én af evnerne som er med i denne proces, så vi hos Han, er evnen til kontemplation, som er den, der fordrer kreativitet og nytænkning.

KONKLUSION

Opsummering

I dette speciale ville jeg undersøge hvorvidt, og evt. i hvilket omfang, disciplinering, i form af opdragelse, er forenelig med tanken om eksistentiel frihed. Jeg ville i det henseende fokusere på lærer-elev relationen. For at gøre dette ville jeg læse og redegøre for centrale eksistentialistiske værker, navnlig hhv. Sartres *'Eksistentialisme er en humanisme'* og De Beauvoirs *'En tvetydighedens moral'*, med henblik på at klargøre hvori den eksistentialistiske frihed og frigørelse består. Herunder ville jeg undersøge og redegøre for forholdet mellem teknisk læring og det, jeg kalder, moralsk læring. Dertil redegjorde jeg for den analyse Han bringer i sit værk *'The burnout society'* for at undersøge den paradoksale frihed, og disciplin, det moderne menneske befinder sig i, i dag. Hans billede af det moderne menneske, supplerer jeg med en kort redegørelse og analyse af en stor inspirationskilde for den moderne pædagogik, den progressive pædagogik.

Sartre forklarer i sit værk, at mennesket er et væsen, hvis eksistens går forud for essensen. Det betyder, at mennesket er et væsen, som er frit til at skabe og formulere meningen med sin egen tilværelse. Dette kommer sig af, at der ikke findes nogen gud, som på forhånd kan give mennesket en bestemt væren, en bestemt natur. Denne frihed ledsages af angsten, idet mennesket oplever at være forladt og dybt ansvarlig for sit eget liv. Mennesket kan dog vælge at flygte fra denne angst, ved at leve i ond tro. Det betyder, at mennesket kan lyve for sig selv, og overbevise sig om, at det ikke er frit. For at leve autentisk, må mennesket lære sig at vælge, og ikke flygte fra ansvaret fra sit eget liv. Det samme gør sig gældende hos De Beauvoir, som bygger videre på den eksistentialistiske ontologi. Hun påpeger, at mennesket fra barnsben ser sig kastet ind i en verden, som det ikke har været med til at skabe, og ingen indflydelse har på. For barnet fremstår de voksne som guder, som evner at begrunde verdens værdier absolut. I løbet af barndommen, men i særlig grad i ungdomsårene, bliver mennesket konfronteret med sin grundlæggende frihed. Idet den unge oplever, at de voksne ikke er guder, og der ingen nødvendighed er i den verden den unge er vokset op i, står den unge over for det, De Beauvoir kalder for det moralske valg. Det er her hvor mennesket skal vælge hvordan det vil håndtere sin frihed. De Beauvoir opstiller en række arketyper holdninger, som mennesket indtager ift. sin egen frihed. Hendes hierarki starter med undermennesket, som helt fornægter friheden, og ikke kan se mening med tilværelsen overhovedet. Dernæst alvorsmennesket, som ved at det er frit, men lever i ond tro, for at overbevise sig selv om, at det ikke er frit. Alvorsmennesket optager værdier hentet fra f.eks. forældrenes verden, og overbeviser sig om, at de er absolutte størrelser, som kan begrunde menneskets væren absolut. Hvis alvorsmennesket bliver konfronteret med absurditeten ved sit valg, f.eks. ved at det afskæres fra sine mål, går det gerne over i

nihilistens holdning. Nihilisten ser, at der ikke findes absolutte værdier, men tror, at dette betyder at der ikke kan findes mening med tilværelsen. Nihilisten er en flygtig holdning idet den enten tipper over i alvorsmennesket, idet nihilisten bestræber sig på at være intet, hvilket bliver til en stræben efter væren. Ellers kan nihilisten synke ned på undermenneskets niveau i sin fornægtelse af tilværelsen. Hvis nihilisten dog ser, at det tilkommer individet selv at få mening til at komme frem i tilværelsen, overgår nihilisten til eventyreren. Eventyreren ved således at det ikke er muligt at retfærdiggøre sin eksistens på en absolut måde, men ser denne mangel på væren, som en positiv mangel. Eventyreren kaster sig således ud i verden i forskellige projekter, for at skabe mening med tilværelsen. For eventyreren er det vigtigste at bevare friheden til at kaste sig over forskellige projekter. Eventyrerens frihed er dog en solipsistisk en, og er stadig et afhængighedsforhold. For at være fri, må eventyreren undertrykke andre, og således afhængig af både undersætter og de strukturer, som lader denne undertrykke. Eventyreren lever således i en alvorsverden og stræber efter forskellige goder. Den autentiske frihed består dels i at se, at mennesket er frit til at vælge sin egen essens gennem at vælge at afdække væren igennem forskellige projekter. Og dels, at friheden bliver det ultimative sigte, som handlinger underordnes. Det betyder, at individets frihed ikke bliver solipsistisk, men må transcendere sig med andres frihed, således at frihedens ekspansion bliver den ultimative rettesnor. De Beauvoir forholder sig tillige kritisk overfor både videnskaben og teknikken, som hun mener kan komme til at udgøre en alvorsverden. Videnskaben må holde sig in mente, at den ikke forsøger at nå en bestemt væren, men blot er én måde at afdække væren. Altså at videnskabens frembringelser ikke viser menneskets natur, men blot måder at skabe mening med tilværelsen. Ofte, skriver hun, bliver teknikken brugt som begrundelse for videnskabens gavnlighed. Idet videnskaben opnår nye tekniske landvindinger, sker dette i nyttighedens navn. De Beauvoir påpeger dog, at nyttighed ikke er et absolut, men et relativt begreb. Det betyder, at teknikken, og dermed videnskaben, kun er nyttigt, hvis det gør individet i stand til at skabe mening med sin egen tilværelse. Når videnskaben hævder sin objektive nyttighed, sker dette indenfor en bestemt alvorsverden. Hun påpeger desuden, at teknikken, i form af de nyeste forbrugsgoder, kan være med til at fjerne fokus fra individets kamp mod frigørelse. Videnskaben repræsenterer det, jeg kalder den tekniske læring, som er den, der kan forklare hvordan verden fungerer. Den moralske læring er den der tilknytter sig de evner, som muliggør det moralske valg, som det unge menneske står overfor evner som kontemplation og at tage ansvar for, og træffe valg.

Filosoffen, Han, ønsker at påpege, hvordan en bestemt tidsånd manifesterer sig i en epokes patologier. Det 20. århundrede var præget af patologier, som stammede fra udefrakommende faktorer, bakterier og vira. Dette manifesterede sig socialt og politisk i den kolde krigs retorik, hvor der skelnedes kraftigt mellem ven og fjende, positivitet og negativitet. Ligesom virusset er noget fremmed for legemet som skal bekæmpes immunologisk, er noget, for et samfund fremmed, noget der skal bekæmpes. Det, som er det samme, er

positivt, det fremmede noget negativt. I det 21. århundrede skyldes patologierne dog ikke længere noget udefrakommende, bemærker Han, de skyldes et overskud af positivitet, altså for meget af det samme. Det moderne samfunds patologier er neurale lidelser som depression, udbrændthed og borderline. Disse lidelser vokser frem i takt med at fremmedhed udviskes i det moderne samfund. Den kolde krigs retorik huserer ikke længere, nu er fremmedhed ikke længere noget negativt, men noget eksotisk, og ikke så fremmed endda. Ligeledes er den moderne kapitalistiske produktionsform og statsmagt, ikke længere præget af klare autoritetsfigurer som står klar til at bekæmpe alt dissens – der er ikke længere en fabriksejer eller en politistyrke, som står klar til at straffe individet. Fraværet af en tydelig ekstern autoritet har dog ikke bevirket, at individet er mere frit. Han peger på, at fraværet af fremmedhed har medført et overskud af positivitet. I dag er individet ikke længere tyngt af påbud og regler, men er frit til at jage sine egne projekter – dette kalder Han for præstationssubjektet, som oplever 'unlimited can', altså ubegrænsede muligheder. Dette betyder at individet i dag er under et konstant præstationspres, da det er igennem sine personlige præstationer, at det hævder sin plads i tilværelsen. Det bevirker, at individet arbejder utrætteligt på at præstere sit ypperste indenfor alle sfærer af tilværelsen, som i præstationssamfundet har fået karakter af en konstant konkurrence. Når præstationssubjektet således bliver sygt, er det ikke noget fremmed, der er skyld i det, men snarere at denne fyldes op af sig selv, som en ballon der pustes til bristepunktet. Fremkomsten af præstationssubjekter er imidlertid også, påpeger Han, ledet af økonomiske interesser. Det er for en arbejdsgiver meget mere effektivt at have arbejdere, som pisker sig selv til at arbejde hårdere i den evige præstation, end selv at skulle piske dem til det. Han er, ligesom De Beauvoir, også kritisk over for den moderne teknik. Fremkomsten af digitale platforme har for det moderne menneske medført, at det har tabt evnen til kedsomhed og kontemplation, som Han påpeger, er grundlaget for kreativitet og nytænkning. Præstationssubjektet bombarderes konstant med information, som ikke giver tid til fordybelse, og blot accelerer det, eksisterende system. For Han, udgør en større evne til kontemplation, kreativitet og nytænkning en mulig frigørelse for præstationssubjektets selvdestruktive livsførelse.

Den danske pædagogiske model er i høj grad inspireret af den progressive pædagogik. Denne pædagogiske tilgang betød et opgør med den analytiske pædagogik, som arbejdede ud fra et videnskabeligt menneskesyn, uden hensyn til individet. Den progressive pædagogik er inspireret af den franske filosof Rousseau, som mener, at mennesket er født med et iboende potentiale for at blive et godt menneske. Opdragelsens formål er altså her ikke at skabe individer der er konforme til et bestemt videnskabeligt ideal. Men derimod at gribe mindst muligt ind i barnets naturlige udvikling, med fare for at forstyrre denne. Denne pædagogiske tilgang, så vi, kan, sammen med tidens patologier, være en del af forklaringen på den følelse af hele tiden at skulle præstere og udvikle sig, som præstationssubjektet oplever sig kuert af.

Læringsparadokset

På baggrund af ovenstående opstillede jeg tre forskellige lærertyper, med forskellig relation til læring og disciplinering. Den første lærer er alvorslæreren, som har et sæt værdier, som eleven skal tilpasse sig. Hos alvorslæreren spiller den tekniske læring, tilegnelsen af viden en stor rolle, og den moralske læring består blot i, at eleven skal lære at adlyde autoriteten. Her spiller disciplineringen, opdragelsen, en undertrykkende rolle i det omfang elevens lidenskab ikke stemmer overens med lærerens værdier og målsætning. Denne lærer og læringstype, fordrer umiddelbart ikke den eksistentiale frihed, men snarere konformiteten

Den næste lærertype er eventyrlæreren hvis metode og mål minder om den progressive pædagogik. Eventyrlæreren er klar over, at denne ikke kan stille absolutte værdier op for eleverne på forhånd, men må hjælpe hver enkelt med at udfolde sig. Her spiller den tekniske viden en mindre rolle idet der er fokus på, at den skal bidrage til at give individet de bedst mulige betingelser for at udfolde sig uden indvirken. Disciplineringen består her i at opstille en række gunstige rammer, men ellers i overvejende grad afholde sig fra at forstyrre den naturlige proces. Den moralske læring består her af, at eleven får en fornemmelse af, at det indeholder et potentiale, som det tilkommer eleven selv at udvikle. Denne tanke kan dog forplante sig i individet som det præstationspres, som Hans præstationssubjekt lider under. Det er altså en paradoksal frihed, som bliver til sygelig selvdisciplin, når den udfoldes. Idet barnet opdrages til at se, at det indeholder potentiale, vil der til stadighed være et imperativ om at udnytte dette fuldt ud. Idet barnet ikke har lært at, det må vælge hvem det vil være, er individet under pres fra alle sider, da det ikke kan vælge fra. Paradoksalt fører fraværet af ekstern autoritet altså til selv-undertrykkelse. Denne lærer og læringstype fører altså til en paradoksal frihed, frigørelse.

Den autentiske lærer er en lærer, for hvem friheden står som det øverste mål. Det betyder, at denne lærer har menneskesynet, at mennesket er et fundamentalt frit væsen, og at korrekt handlen bidrager til mest mulig frihed. Det er ikke den autentiske lærers rolle, at få børnene til at acceptere en bestemt alvorsverden. Det er ej heller den autentiske lærers udgangspunkt, at barnet indeholder potentialet til at blive et godt menneske. Mennesket fødes ind i en alvorsverden, og må her stilles overfor og lære selv at tage stilling til tilværelsesspørgsmål. Eleven må allerede i barndommen lære, hvordan man sætter idealer og bevidst vælger hvordan man vil leve sit liv, må lære at vælge til og fra og tage ansvar. Dette indebærer også, at barnet må lære ikke at vige tilbage for angsten, der knytter sig til valget. For den autentiske lærer betyder det, at disciplinering skal bruges på en sådan måde, at den gør eleven i stand til at påtage sig ansvaret for deres eget liv, samt at friheden for dem bliver målestokken for deres væren i verden. Læreren

skal hjælpe barnets selvstændige udvikling, og kun gribe ind for at understøtte og opmuntre valgsituationer. De evner som knytter sig hertil, hører under den moralske læring. Det er f.eks. at lære at træffe valg, og, som Han påpeger, evnen til kontemplation og kritisk stillingtagen. Den tekniske viden er her ligeledes underordnet frigørelsen. Det betyder, at den tekniske læring ikke er mål i sig selv, men hele tiden må vurderes og relateres til den enkeltes frigørelse. Barnet skal vide tilpas til at kunne begå sig, og til at igangsætte sin egen frigørelse. Det er således muligt for læreren at indtage en rolle, hvor disciplin kan videregive de fornødne evner til frihed, i form af både moralsk og teknisk læring.

Disciplinering, opdragelse, kan være med til at skabe individer, med de bedste forudsætninger for at indtage en autentisk holdning til sin frihed. Manglen på disciplin fører til en paradoksal frihed. Vi skal kun acceptere frihed, når den peger mod frihed (De Beauvoir, 1997). Så længe disciplinering peger mod friheden er den altså berettiget. Det er altid ud fra det menneske man har været, at man tager afsæt til den man bliver til. Hvis eleven fra barnsben konfronteres med, og opøver evnerne til at vælge, og bære angsten, er det med til at danne bund for et autentisk frit individ. Valget er dog stadig op til den enkelte, men den rette disciplinering kan give den moralske læring det kræver at vælge rigtigt.

Litteraturliste

Beauvoir, S. (2019). *En tvetydighedens moral*. (L.S. Pedersen, oversæt.). (2. udg.). København. Hans Reitzel. (Originale værk udgivet i 1947)

Freire, P. (1972). *De undertrykkes pædagogik*. (S. G. Borgen, oversæt.). (1. udg., pp. 1-63). Odense. Christian Ejlers. (originale værk udgivet i 1968)

Han, B. (2015). *The Burnout Society* [Ebog]. (E. Butler, oversæt.) (1.udg.). Stanford, Californien. Stanford University Press. (Originale værk udgivet 2010)

Sartre, J. (1997). *Eksistentialisme er en humanisme* [Ebog]. (A. Thuborg, oversæt.). (5.udg.). København. Hans Reitzels Forlag. (Originale værk udgivet 1946)

Vestergaard, E. (1975). *Pædagogisk filosofi* (1udg. pp. 52-71). København. MUNKSGAARD.